

Eitvydas Bajarūnas, Vytautas Keršanskas***
*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija****

Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė****

Straipsnyje tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektais nagrinėjama po Rusijos karo Ukrainoje ypač aktualizuota hibridinių karo bei grėsmių tema. Pirmiausia, apžvelgiami teoriniai debatai dėl hibridinių grėsmių apibrėžimo išskiriant pagrindinius jų elementus bei remiantis jais įvertinami Europos Sąjungos ir NATO naudojami apibrėžimai. Antra, remiantis Baltijos valstybių ir plačiau – Lietuvos – pavyzdžiais straipsnyje pateikiami praktiniai Rusijos keliami iššūkiai, susiję su hibridinėmis grėsmėmis. Galiausiai, išskyrus pagrindines kovos su hibridinėmis grėsmėmis priemones, apžvelgiami šiuo klausimu pastaraisiais metais Lietuvos, ES ir NATO lygmeniu priimti sprendimai.

Įvadas

Terminas „hibridinis“, aktualizuotas po Rusijos įvykdytos neteisėtos Krymo aneksijos ir besitęsiančios agresijos Rytų Ukrainoje, tapo kertiniu, konceptualizuojant šiuolaikinį karą ir grėsmes. Tai tapo savotiškai nauja paradigma, iš naujo apibrėžiant Europos saugumo architektūrai kylančius iššūkius. Bet nepaisant didelio susidomėjimo šia tema, išlieka daug neišspręstų teorinių ir praktinių iššūkių.

Asimetrinės, nekarinės ar mišrios kovos fenomenu susidomėta daug anksčiau. Užtenka prisiminti besitęsiančią Izraelio ir Hezbollah priešpriešą, Rusijos–Čečėnijos karus, Afganistane vykstančią konfrontaciją ar ISIS/DAESH veikimą – visi šie nekonvenciniai konfliktai atitinka egzistuojančius hibridinio karo apibrėžimus. Šalia šių teoriniuose debatuose plėtojamas ir „politinio kariavimo“

* *Eitvydas Bajarūnas* – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ambasadorius ypatingiems pavedimams. Adresas korespondencijai: J. Tumo-Vaižganto 2, 01511 Vilnius; tel. 8 623 20131, el. p.: eitvydas.bajarunas@urm.lt.

** *Vytautas Keršanskas* – Rytų Europos studijų centro direktoriaus pavaduotojas, Politikos analizės ir tyrimų skyriaus analitikas. Adresas korespondencijai: D. Poškos g. 59, 08114 Vilnius, tel. 8 5 2705993, el. p.: vytautas.kersanskas@eesc.lt.

*** Studija parengta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos užsakyму. 2017 m. lapkričio 13 d. autorinė sutartis Nr. 8P-3.

**** Šiame tekste pateikti vertinimai ir mintys yra be išimčių tik autorių ir niekada negali būti vertinamos kaip Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ar jos padalinių oficiali pozicija.

(angl. *political warfare*) terminas, kuris turi panašumų su hibridiniu karu¹. Nekarinėms priemonėms paaiškinti egzistuoja ir prieš keturis dešimtmečius išplėtota „švelniosios galios“ (angl. *soft power*) koncepcija, kuri yra svarbus Vakarų šalių užsienio ir saugumo politikos ramstis². Tuo tarpu SSRS vystė savo poveikio priemonės, tokias kaip ideologinė kova, propaganda, agitacija, „užmaskavimas“ (angl. *deception*), „refleksinis valdymas“, taip pat specifiškai KGB vystytos „aktyvios priemonės“ (rus. активные меры), kurias bent iš dalies perėmė ir Rusija. Visų šių koncepcijų elementai įtraukiami ir į svarstymus, susijusius su hibridiniu karu.

Kariavimas ar konfrontacija, naudojant ir nekarines priemones, turi gilią šaknis, tačiau Ukrainoje Rusijos intervencija pasižymėjo išskirtinai plačiu šių priemonių panaudojimu. Vietoje aiškaus priešų jo struktūrų operacijas vykdė „žalieji žmogeliukai“ be skiriamųjų ženklų. Ukraina patyrė diplomatinę, energetinę bei ekonominę spaudimą, beprecedentę informacinę poveikį, kibernetines atakas ir specialiųjų operacijų pajėgų veiksmus. Visa tai galiausiai virto konvenciniais kariniais veiksmais. Tai detalai aprašyta ukrainiečių Evgeno Dykyi³, Evgenijaus Magdos⁴ ir kituose darbuose.

Reaguojant į naujas aplinkybes, akademikų ir analitikų bendruomenė pasidalijo į hibridinio karo, kaip naujo karybos tipo, apologetus ir skeptikus. Rogeris McDermottas pavadino hibridinį karą mitu⁵, o Michaelis Koffmanas ir Mathew Rojanskis teigė, kad hibridinis karas negali pakeisti tradicinio karybos supratimo ir paaiškina nebent Rusijos įtakos sklaidą⁶. Mary Ellen O'Connell manymu, XX a. istorijoje galima rasti daug analogiškos karybos pavyzdžių, todėl įvykiai Ukrainoje nėra naujo karybos tipo pavyzdys⁷. Galiausiai Bettina Renz ir Hanna Smith taip pat pabrėžė, kad toks analitinis įrankis yra ydingas vertinti Rusijos keliamas grėsmes, nes susiaurina požiūrį ir taip kaip tik gali pasitarnauti pačiam agresoriui⁸.

¹ Hoffman, F., „On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats“, July 28, 2014, <https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>, 2017-10-02.

² Jones, S., „Understanding Soft Power in U.S. Foreign Policy“, June 15, 2017, <https://www.thoughtco.com/soft-power-in-u-s-foreign-policy-3310359>, 2017-10-02.

³ Dykyi, E., „Hibridinis Rusijos karas: Ukrainos patirtis Baltijos šalims“, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016.

⁴ Магда, Е., „Гибридная агрессия России: Урок для Европы“, Киев: Каламар, 2017.

⁵ McDermott, R., „Does Russia's 'Hybrid War' Really Exist?“, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 12, Issue 103, June 3, 2015, <https://jamestown.org/program/does-russias-hybrid-war-really-exist/>, 2017-10-02.

⁶ Kofman, M., Rojansky, M., „A Closer Look at Russia's 'Hybrid War'“, *Kennan Cable*, No. 7, April 2015, <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/7-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf>, 2017-10-03.

⁷ O'Connell, M. E., „Myths of Hybrid Warfare“, *Ethics and Armed Forces*, No. 2, 2015, <http://www.ethikundmilitaer.de/en/full-issues/20152-hybrid-warfare/oconnell-myths-of-hybrid-warfare/>, 2017-10-03.

⁸ Renz, B., Smith, H., „Russia and Hybrid Warfare – Going Beyond the Label“, *Aleksanteri Papers*, No. 1, 2016, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/175291/renz_smith_russia_and_hybrid_warfare.pdf?sequence=1, 2017-10-03.

Vis dėlto hibridinio karo ir grėsmių koncepcija susilaukė daug šalininkų. Jyris Raitasalo, nors ir teigdamas, kad kaip analitinis įrankis ši koncepcija yra ribota, kadangi daugelis jos elementų yra elementarus, tradicinis valstybės valdymo menas (angl. *statecraft*), vis dėlto ji yra reikalinga sugrąžinti į diskursą Vakaruose po Šaltojo karo įsivyravusioje saugumo sampratoje pamirštą tradicinę galios tarptautiniuose santykiuose sampratą⁹. Alexanderis Lanoszka argumentavo, kad hibridinio karo koncepcija leidžia geriausiai paaiškinti Rusijos siekius posovietinėje erdvėje bei projektuoti šių šalių bei NATO atsaką į kylančias grėsmes¹⁰. Christopheris S. Chivvis pabrėžė, kad nors hibridinės grėsmės nėra naujos, Rusija jas adaptavo XXI amžiui ir todėl šios koncepcijos plėtojimas yra reikalingas atsakui formuluoti¹¹. Taip pat ir Lietuvos autoriai Kęstutis Kilinskas¹² ar Remigijus Žilinskas¹³ argumentuotai pagrindė hibridinio karo koncepcijos aktualumą bei Rusijos hibridinio karo išskirtinumą, kurį lemia jos galios projekcijos mastas ir senų metodų pritaikymas naujoviškais būdais, taip sukeltiant grėsmę valstybių funkcionavimui ir nacionaliniam saugumui.

Bendrai hibridinio karo samprata susijusi su gerokai anksčiau plėtota ketvirtosios kartos karo koncepcija¹⁴, kurios esmė – manipuliavimas žinias-klaida, teroristiniai veiksmai, aiškios priešininko hierarchijos ir struktūros nebuvimas, karinių, ekonominių, finansinių, energetinių bei socialinių spaudimo priemonių, asimetrinės taktikos panaudojimas, kombinuotas ir koordinuotas atvirų ir slaptų karinių, sukarintų ir civilinių priemonių įgyvendinimas. Tai yra veiksmai, išnaudojant šalies ar regiono pažeidžiamumą, kuriais siekiama paveikti ar destabilizuoti priešininką, sutrukdyti sprendimų priėmimą ir taip pasiekti išsikeltus uždavinius. Ukrainos patirtis rodo, kad politinis ir energetinis spaudimas, propaganda, provokacijos gali tapti parengiamuoju konvencinės agresijos etapu.

Kita vertus, plėtojant naują apibrėžimą ir jo turinį, dažnai susiduriama ir su kitu kraštutiniu. Dažnai terminu „hibridinis“ bandoma apibrėžti viską,

⁹ Raitasalo, J., „Getting a Grip on the So-Called “Hybrid Warfare”, *ASPJ Africa & Francophonie*, 3rd quarter, 2017, p. 20–22, http://www.airuniversity.af.mil/Portals/10/ASPJ_French/journals_E/Volume-08_Is-sue-3/raitasalo_e.pdf.

¹⁰ Lanoszka, A., „Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe“, *International Affairs*, Issue 92, No. 1, 2016, <http://www.alexlanoszka.com/LanoszkaIAHybrid.pdf>, 2017-10-04.

¹¹ Chivvis, C. S., „Understanding Russian “Hybrid Warfare” and What Can Be Done About It”, *Testimony presented before the House Armed Services Committee*, March 22, 2017, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT468/RAND_CT468.pdf, 2017-10-05.

¹² Kilinskas, K., „Hibridinis karas: orientuojanti ar klaidinanti sąvoka analizuojant Rusijos karinius veiksmus Ukrainoje?“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 14 tomas, 2015–2016, p. 131–149.

¹³ Žilinskas, R., „Valstybės atsparumas išorinėms hibridinio pobūdžio grėsmėms: hipotetinis modelis“, *Politologija*, Nr. 3 (87), 2017, p. 45–87.

¹⁴ Williamson, S., „From fourth generation warfare to hybrid warfare“, *US army college*, 2009.

kas vyksta nekonvencine forma ar yra sunkiau apibrėžiama tradiciniais terminais, pavyzdžiui, prie hibridinių veiksmų priskiriant pavienę hakerių ataką ar dėl socialinių problemų protestuojančius darbuotojus.

Rusijai tęsiant prieš Vakarų nukreiptą agresyvią politiką, Baltijos valstybės dažnai įvardijamos kaip kitas galimas hibridinio Rusijos veikimo objektas, todėl joms terminas „hibridinis“ tapo aktualiu ne vien teoriniu, bet ypač praktiniu pobūdžiu: ne tik akademinis, bet ir strateginiu iššūkiu.

Nesant iki galo išgrynintam hibridinės grėsmės apibrėžimui ar turiniui, šalys ar jų grupės susiduria su reikšminga dilema – kaip kovoti su tokio tipo grėsmėmis, kokias priemones priešpastatyti? Todėl hibridinės grėsmės turi būti tiek conceptualizuotos teoriniu aspektu, tiek ir atspiriant nuo to, įvertintos praktinių-atsakomųjų veiksmų atžvilgiu.

Taigi, vykstant intensyviems debatams apie hibridines grėsmes, šiame straipsnyje siekiama: (1) apžvelgti teorinius hibridinio karo ir grėsmių sampratų apibrėžimo svarstymus bei išskirti aktualų jų apibrėžimą; (2) įvertinti Rusijos naudojamas išorės poveikio priemones ir jų vaidmenį strateginiuose dokumentuose, iš jų kylančius iššūkius Lietuvai, ES ir NATO; (3) apžvelgti ir įvertinti nacionalines, ES ir NATO kovos su hibridinėmis grėsmėmis priemones ir veiksmus.

Straipsnyje, apžvelgus skirtingus hibridinį karą nagrinėjusius darbus, bus įvardinti pagrindiniai jo elementai, o vėliau, remiantis jais, – įvertinti hibridinių grėsmių sampratą ES ir NATO strateginiuose dokumentuose bei pritaikymą Lietuvoje. Vėliau bus detalizuojamas Rusijos hibridinių įtakų veikimas, daugiausia remiantis Baltijos valstybių atveju. Galiausiai autoriai skirs ypatingą dėmesį nagrinėdami kovą su hibridinėmis grėsmėmis: pradedant teorinių priemonių apžvalga ir toliau apžvelgiant Lietuvos, ES ir NATO veiksmus, siekiant didinti atsparumą nuo hibridinių grėsmių.

1. Hibridinių grėsmių apibrėžimas: nuo teorijos iki praktikos

Tradicinės saugumo studijos agresyvius veiksmus skirsto į konvencinę ir nekonvencinę karybą, nors ši skirtis visada kėlė diskusijas, kadangi karyba plačiąja prasme suprantama jau daugiau nei 2500 metų – nuo Kinijos mąstytojo Sun Tzu laikų. Apie nekonvencinių priemonių naudojimą valstybės tikslams kalbėjo tiek tokie karybos mąstytojai kaip Tucididas ar Carl von Clausewitzas, tiek partizaninio karo (angl. *guerilla war*) koncepciją plėtoję „praktikai“ –

Leninas ar Mao Dzedongas¹⁵, todėl, grynai teorinės konceptualizacijos požiūriu, šiandieniniai debatai apie hibridinį karą nėra nauji ar siūlantys kokybiškai kitą požiūrį į karybą.

Vis dėlto šios koncepcijos plėtojimas yra svarbus keliais požiūriais. Pirmia, nors pastebėdamas, kad ilguoju laikotarpiu tai gali apsunkinti sprendimų priėmimo procesą, Antulio J. Echevarria teigia, kad naujos strateginės koncepcijos padeda atkreipti sprendimų priėmėjų dėmesį į kylančius naujus saugumo iššūkius¹⁶. Antra, Kęstutis Kilinskas teigia, kad hibridinio karo koncepcijos išgryninimas visuomenei padės geriau suprasti šiuolaikines grėsmes, o valstybėms – parengti atitinkamus jų sulaikymo mechanizmus¹⁷. Galiausiai ši koncepcija padeda siekti kur kas fundamentalesnio iššūkio – Europoje iš naujo „saugumizuoti“ tradicinę didžiųjų galių perspektyvą tarptautiniuose santykiuose, kurios ypač Vakarų Europos mąstysenoje buvo iš principo atsisakyta, tačiau po Krymo aneksijos ji vėl tapo ypač svarbi¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, teoriniai hibridinio karo ir grėsmių apibrėžimo debatai plačiau aptariami ne siekiant pasiūlyti savąjį, kokybiškai naują apibrėžimą, o veikiau išgryninti svarbiausius hibridinio karo elementus ir pagal juos įvertinti Lietuvos, ES ir NATO naudojamus apibrėžimus.

1.1. Teorinis hibridinio karo sampratos ir turinio diskursas

Rusijos įvykdyta Krymo aneksija ir veiksmai Rytų Ukrainoje priminė, kad hibridinio karo koncepcija turi nemažai istorinių analogijų. Istorikai šiuos įvykius sugretino su tokiais XX a. procesais kaip nacistinės Vokietijos Klaipėdos aneksija¹⁹, SSRS bandymas įvykdyti bolševikų perversmą Estijoje 1924-aisiais²⁰ ar Liucijano Želigovskio veiksmai, lėmę Vilniaus krašto okupaciją 1920-aisiais²¹. Tai, ką Baltijos valstybės patyrė, vykstant sovietų aneksijai,

¹⁵ Žr. Tse-tung, M., „On Guerrilla Warfare“, *Selected Works of Mao Tse-tung*, Vol. IX, 1937, <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/1937/guerrilla-warfare/index.htm>, 2017-10-05.

¹⁶ Echevarria, A. J., *Fourth generation warfare and other myths*, Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2015, p. 16.

¹⁷ Kilinskas, (12 išnaša) p. 133.

¹⁸ Raitasallo, (9 išnaša) p. 20–21.

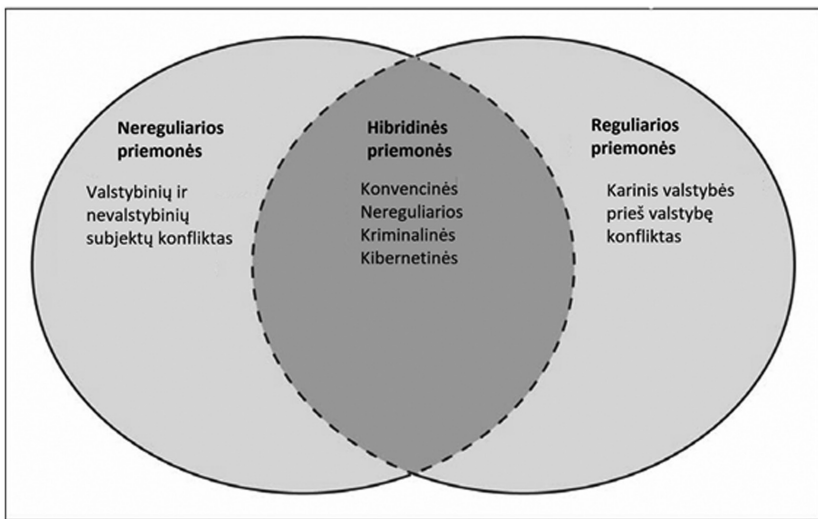
¹⁹ Garškaitė, R., „Istorikas: Krymo okupacija primena Klaipėdos krašto užėmimo scenarijų“, 2014-11-21, <http://lzinios.lt/lzinios/istorija/istorikas-kryma-rusai-uzeme-taip-pat-kaip-naciai-klaipedos-krasta/191628>, 2017 10 05.

²⁰ Merle, M., „Nothing new in hybrid warfare: The Estonian experience and recommendations for NATO“, February 12, 2015, <http://www.gmfus.org/publications/nothing-new-hybrid-warfare-estonian-experience-and-recommendations-nato>, 2017-10-06.

²¹ Siekanski, M., „Nasz polski Krym w dwudziestolecu międzywojennym“, *Gazeta Baltycka*, 2014-03-20, <http://gazetabaltycka.pl/promowane/nasz-polski-krym-w-dwudziestolecu-miedzywojennym>, 2017-10-07.

1940-aisiais – atvirą ir paslėptą diplomatinį, ekonominį, karinį veikimą iš išorės jėgų²², taip pat SSRS veikla tarptautinėje erdvėje (kuriant poveikio „tinklus“ per politinius kontaktus, nevyriausybinės organizacijas, judėjimus ir pan.), iš principo, atitinka šiandieninius hibridinio karo apibrėžimus ir yra svarbus resursas geresniam tokio veikimo supratimui.

Hibridinio karo koncepcija siekia apibrėžti tai, kas yra „per vidurį“ konvencinės ir nekonvencinės karybos skirstymo sampratos (žr. 1 pav.). Terminas „hibridinė grėsmė“ XXI a. pirmą kartą pavartotas JAV Gynybos departamento 2006 m. leidinyje *Quadrennial Defence Review*, vėliau pakartotas 2010-aisiais bei yra plėtojamas JAV strateginiuose kariniuose dokumentuose. Šiuolaikinė hibridinio karo samprata pradėta apmąstyti Franko Hoffmano, kuris buvo vienas pirmųjų autorių, prognozavusių, kad karyboje ateityje riba tarp taikos ir karo nyks. Jis apibūdino tokį karą kaip priešininko gebėjimą tuo pačiu metu panaudoti konvencinius ginklus, asimetrinius veiksmus, terorizmą ir kitas priemones mūšio lauke, siekiant politinio tikslo²³.

1 pav. Hibridinio karo vizualinė koncepcija²⁴

²² Žr. Butkus, Z., „SSRS intrigos Baltijos šalyse 1920–1940“, *Darbai ir dienos*, t. 8, 1998, p. 141–160; Butkus, Z., „Vokietijos ir sovietų diplomatijos poveikis Baltijos valstybių užsienio bei vidaus politikai 1920–1940 m.“, *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*, Vilnius, 2007; Švilpa, J., „Komintermas ir komunistinis pagrindis Lietuvoje XX a. ketvirtajame dešimtmetyje (organizaciniai veiklos aspektai)“, daktaro disertacija, Kaunas, 2007.

²³ Hoffman, (1 išnaša).

²⁴ Subcommittee on Terrorism, Unconventional Threats and Capabilities, Committee on Armed Services, House of Representatives, *Hybrid Warfare*, 10 September 2010, <http://www.gao.gov/new.items/d101036r.pdf>, 2017-10-06.

Pirmiausia, hibridinėms grėsmėms priskirtini asimetriškumo, netikėtumo elementai. Dar minėtas Sun Tzu yra sakęs, kad „kariaujant geriausia užimti priešininko šalį visą ir nesugriautą [...] sugebėti palaužti priešininko valią priešintis be kovos.“²⁵ Tačiau hibridinis karas gali vykti ir ilgą laiką, jeigu jo užsitęsimas yra naudingas agresoriui (pavyzdys – „iššaldyti konfliktai“ posovietinėje erdvėje).

Kitas plačiai aptariamas elementas – konflikto neapibrėžtumas (angl. *ambiguity*). Pasak Aapo Cederberio ir Pasi Eronen, „hibridinis karas sąmoningai suplaka skirtumą tarp taikos ir karo meto, apsunkinant galimybę užpultoms šalims tiksliai ir laiku pateikti teisingą politinį atsaką.“²⁶

Su hibridinių grėsmių sukeltu neapibrėžtumo fenomenu susijęs ir terminas „pilka zona“ (angl. *grey-zone*). Pasak Martino N. Murphy ir Gary Schaubo, „pilka zona“ fiksuoja surežisuotą daugialypį pobūdį veiksmų, kurie yra sukalibruoti tam, kad pasiektų apibrėžtus strateginius tikslus, neperžengiant atviro konflikto slenkščio ir išnaudojant Vakarų karo ir taikos sąvokas kaip dvi atskiras sąlygas.“²⁷

Svarbu pabrėžti, kad, nors atskiros hibridinės grėsmės gali būti naudojamos savarankiškai, hibridinis karas jungia kelių ar visų elementų panaudojimą simetriškai. A. Cederber ir P. Eronen išryškinta tai, kaip hibridinis karas vyksta simetriškai visose stadijose (nuo politinio motyvo atsiradimo, mandato suteikimo iki įgyvendinimo), be to, – kartu su netikėtumo elementu bei panaudojant nukreipimo ir apgaulės taktikas²⁸.

Timothy McCulloho ir Richardo Johnsono išsami studija apie hibridines grėsmes išskyrė principus, kurie apibrėžia hibridinę karybos taktiką. Jo teigimu, hibridinės jėgos panaudojimas yra pritaikomas konkrečiam kontekstui, kurį apibrėžia geografiniai, sociokultūriniai, einamieji ir istoriniai aspektai. Vidinis hibridinės jėgos naratyvas per tam tikrą ideologiją yra siejamas su strateginiu kontekstu, kuriame jis yra naudojamas²⁹.

Pagrindiniai hibridinės operacijos tikslai yra identifikuoti puolamos šalies pažeidžiamumus ir silpnumus. Šie gali būti iš bet kurios gyvybiškai svar-

²⁵ Tzu, S., *The Art of War*, Chiron Academic Press, 2015.

²⁶ Cederber, A., Eronen, P., „How can Societies be Defended against Hybrid Threats?“, *Strategic Security Analysis*, No. 9, 2015, p. 2, <http://www.gcsp.ch/News-Knowledge/Publications/How-are-Societies-Defended-against-Hybrid-Threats>, 2017-10-07.

²⁷ Murphy, M. N., Schaub, G., „The Baltic: Grey-Zone Threats on NATO's Northern Flank“, *Center for International Maritime Security*, March 29, 2017, <http://cimsec.org/baltic-grey-zone-threats-natos-northern-flank/31529>, 2017-10-07.

²⁸ Cederber, Eronen, (26 išnaša) p. 3.

²⁹ McCulloh, T., Johnson, R., „Hybrid Warfare“, Joint Special Operations University Report, No. 13-4, August 2013, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a591803.pdf>, p. 14-17.

bios valstybės ar visuomenės srities, t. y. šalies, kuri naudoja hibridines priemones. Pirmutinis tikslas yra identifikuoti taikinio silpnumus. Pavyzdžiui, ne Rusija „sukūrė“ JK atsiskyrimo nuo ES procesą, bet Rusija pasinaudojo 2016 m. vykusio „Brexit“ referendumo karštomis diskusijomis sustiprinti visuomenės susiskaldymą bei įnešti chaoso į Europos politinę darbotvarkę. Migracijos korta buvo panaudota Vokietijoje – jau chrestomatiniu tapęs musulmonų migrantų neva išžagintos rusės mergaitės Lizos atvejis, kai Rusija pabandė išnaudoti rusakalbių, gyvenančių Vokietijoje ir besinaudojančių rusakalbėmis informacijos priemonėmis, bendruomenę tam, kad sukeltų nepasitenkinimų bangą ir susilpnintų kanclerės Angelos Merkel pozicijas³⁰. Švedijos atveju, buvo bandoma „smogti“ socialdemokratų vyriausybės gynybos ministrui, žinomam Rusijos kritikui Peteriui Hulqvistui, pasinaudojant neva jo rašytais laiškais dėl ginklų tiekimo Ukrainai. Suomijos atveju buvo pasinaudota „istorija“, kaip neva šios šalies socialinės tarnybos grobia rusakalbius vaikus, kad „turėtų šviežio kraujo senstančiai visuomenei“³¹.

Per asimetrinius, paremtus apgaule, užmaskuotus veiksmus riba tarp karo ir taikos išnyksta. Pasak Aurelio Sari, „karas technine prasme reiškia teisinę būklę, kuriam būdingi tam tikri formalumai, pavyzdžiui, karo paskelbimas. Tačiau žymiai dažniau valstybės nepaiso oficialaus karo ir vietoje to pasisako už karo veiksmus kitu pavadinimu.“³² Šis ryškios ribos nebuvimas yra pasiekiamas panaudojant įvairias priemones – tiek smurtines, tiek nesmurtines, karines ir civilines, jas kruopščiai suplanuojant tokiu būdu, kad be reikalo nebūtų peržengta „raudonoji linija“, taip pat ir teisinė. Tai sukelia rimtų iššūkių ir vertinant konfliktus per nacionalinę ar tarptautinę teisę.

Išsamūs hibridinių grėsmių pobūdžio tyrimai tęsiami. Pavyzdžiui, neseniai grupė žinomų tarptautinių autorių taip pat pasiūlė savo hibridinių priemonių sąrašą³³: pradedant nuo propagandos ir „fake“ naujienų iki strateginių nutekinimų (pvz., kandidato Macrono el. laišakai pasirodė 48 valandas prieš rinkimus), finansuojant organizacijas, politines partijas, organizuojant protestų judėjimus, „proksiai“ (angl. *proxy*) ir nepripažintas karas ir kt.

³⁰ Rinke, A., Carrel, P., „German-Russian ties feel Cold War-style chill over rape case“, *Reuters*, February 1, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia/german-russian-ties-feel-cold-war-style-chill-over-rape-case-idUSKCN0VA31O>, 2017-10-10.

³¹ Rosendahl, J., Forsell, T., „Finland sees propaganda attack from former master Russia“, *Reuters*, October 19, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-finland-russia-informationattacks/finland-sees-propaganda-attack-from-former-master-russia-idUSKCN12J197>, 2017-10-15.

³² Sari, A., „Blurred Lines: Hybrid Threats and the Politics of International Law“, *Strategic Analysis*, January 2018, p. 2, <https://www.hybridcoe.fi/publications/strategic-analysis-january-2018-blurred-lines-hybrid-threats-politics-international-law/>, 2017-10-20.

³³ Treverton, G. F., Thvedt, A., Chen, A. R., Lee, K., McCue, M., „Addressing Hybrid Threats“, Swedish Defence University, May 9, 2018, <https://www.hybridcoe.fi/publication-tags/reports/>.

1.2. Hibridinių grėsmių samprata ES ir NATO strateginiuose dokumentuose bei pritaikymas Lietuvoje

Hibridinių grėsmių apibrėžimas neapsiriboja teoriniu lauku. Tiek ES, tiek NATO strateginiuose dokumentuose yra įtvirtinusios tai, ką jos laiko hibridiniais iššūkiais. Verta pastebėti, kad tai pasiekta Lietuvos bei kitų Rytų Europos valstybių pastangomis, mat šie iššūkiai, pirmiausia, susiję su jomis.

2016 metais priimtame ES bendrame komunikate hibridinių grėsmių sąvoką apibūdina kaip „prievarinės ir ardomosios veiklos, įprastų ir neįprastų (t. y. diplomatiškas, karinių, ekonominių, technologinių) metodų derinį, kuriuo valstybė arba nevalstybiniai subjektai gali siekti konkrečių tikslų, oficialiai nepaskelbdami karo. Paprastai siekiama kuo geriau išnaudoti pasirinkto objekto pažeidžiamumą ir sukurti neaiškumą, siekiant apsunkinti sprendimų priėmimo procesus. Mišrioms grėsmėms kurti gali būti naudojamos plataus masto dezinformacijos kampanijos, kai, pasitelkus socialinę žiniasklaidą, kontroliuojama politikos eiga, radikalizuojami ir samdomi pakaitiniai veikėjai ir jiems duodami nurodymai.“³⁴ Beje, į lietuvių kalbą verčiamuose oficialiuose ES dokumentuose vietoje „hibridinės“ vartojamas terminas „mišrios“³⁵.

Beveik identišškai skamba ir NATO hibridinių grėsmių apibrėžimas 2016 metų liepą Varšuvos viršūnių susitikime priimtame komunikate: hibridinės grėsmės – tai „platus, kompleksinis ir prisitaikantis tradicinių ir netradicinių priemonių derinys, atviros ir slaptos karinės, sukarintos ir civilinės priemonės, kurias valstybės ir nevalstybiniai subjektai panaudoja visiškai integruotu būdu siekdamas savo tikslų.“³⁶ Abu šie apibrėžimai atitinka ankstesnėje dalyje išskirtus svarbiausius elementus, todėl jie bus naudojami toliau nagrinėjant tiek konkrečių hibridinių grėsmių poveikį, tiek svarstant kovos su jomis metodus.

Verta pažymėti, kad nacionaliniu lygmeniu Lietuvoje nėra įtvirtinto formalaus „hibridinių grėsmių“ apibrėžimo, tačiau atskiri jų elementai yra įvardinti pagrindiniuose su nacionaliniu saugumu susijusiuose dokumentuose.

Dviejų žvalgybos tarnybų – Lietuvos valstybės saugumo departamento ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamento prie Krašto apsaugos ministerijos – grėsmių nacionaliniam saugumui kasmetiniame vertinime minima, kad

³⁴ Europos Komisija, „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Bendra kovos su mišriomis grėsmėmis sistema. Europos Sąjungos atsakas“, JOIN (2016) 18 final, 2016-04-06, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52016JJC0018>, 2017-10-20.

³⁵ Nors turinio atžvilgiu tai nėra aktualu, tačiau kasdienės vartosenos ar supratimo prasme verta ateiityje pasvarstyti, ar toks terminas nėra tikslesnis ir patogesnis bendriniam naudojimui.

³⁶ NATO, „Warsaw Summit Communiqué“, Warsaw, July 9, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, 2017 10 25.

pagrindinė grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui kyla dėl agresyvių Rusijos intencijų ir veiksmų ir Rusijos tikslų – pakeisti globalią jėgų pusiausvyrą ir dominuoti sau prisiskirtoje interesų zonoje, įskaitant Baltijos regioną. Rusijos žvalgybos tarnybas ypač domina 2019 m. Lietuvos prezidento rinkimai. Didžioji dalis 2017 m. nustatytos priešiškos veiklos kibernetinėje erdvėje yra susijusi su Rusija. Rusija veikia prieš Lietuvą ir kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, vykdydama agresyvią informacinę ir ideologinę politiką, plėtodama istorijos politikos projektus. 2017 m. augo Rusijos propagandinės žiniasklaidos dėmesys Lietuvai. Rengdami reportažus apie Lietuvą, Rusijos propagandistai slėpė tikruosius veiklos motyvus, atvykdavo į Lietuvą pasinaudoję kurioje nors Vakarų Europos valstybėje išduotomis verslo arba turistinėmis vizomis. Per informacinę erdvę, socialinius tinklus Rusija siekė skleisti antivakarietišką nuotaiką, formuoti jai palankią viešąją nuomonę. 2017 m. Rusija ir toliau siekė dominuoti regiono energetikos rinkoje ir sutrukdyti jo integracijai į Vakarų Europos energetikos sistemą. Baltarusija kartu su Rusijos korporacija „Rosatom“ spartino Astravo atominės elektrinės (toliau – AE) statybas. Baltarusijos priklausomybė nuo Rusijos didėja ir išlieka rizikos veiksnys Lietuvos nacionaliniam saugumui. Baltarusijos užsienio ir karinė politika toliau glaudžiai koordinuojama su Rusija³⁷.

Savo ruožtu 2017 m. atnaujinta Lietuvos nacionalinio saugumo strategija³⁸ pažymi grėsmes, pavojus ir rizikos veiksnius, atitinkančius teorinėje dalyje išskirtus hibridinio karo elementus: užmaskuotos karinės ir žvalgybos priemonės, grėsmės euroatlantinės bendrijos vienybei, terorizmas, ekstremizmas, radikalėjimas, informacinės grėsmės, kibernetinės grėsmės, ekonominė ir energetinė priklausomybė, nesaugios branduolinės energetikos plėtojimas šalia Lietuvos Respublikos sienų, korupcija, organizuotas nusikalstamumas.

Nors formalūs Lietuvos dokumentai nevartoja termino „hibridinis“, Lietuvoje jis naudojamas spaudoje, ekspertų diskusijose šį terminą vartoja ir aukščiausi šalies vadovai. Kalbėdama 2018 m. pradžioje Davose vykusiame Pasaulio ekonomikos forume, Prezidentė Dalia Grybauskaitė pažymėjo, kad „Zapad“ pratybos aiškiai pademonstravo, kad susiduriame ne tik su karinėmis, bet ir hibridinėmis grėsmėmis. Beje, apžvelgdama hibridines grėsmes, Prezidentė akcentavo, kad „Astravo atominė jėgainė taip pat gali būti pasitelkta kaip

³⁷ Valstybės saugumo departamentas ir Antrojo operatyvinių tarnybų departamentas prie KAM, „Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas“, 2018, <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2018/03/LTU.pdf>, 2017-03-26.

³⁸ Lietuvos Respublikos Seimas, „Nutarimas dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, XIII-202, 2017-01-17, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2627131DA3D2/LLwfQepmnd>, 2017-10-30.

nekonvencinis ginklas.³⁹

Yra nemažai šalių, kurios irgi, labai panašiai išskirdamos naujos kartos grėsmes, nevartoja apibrėžimo „hibridinės“. Pavyzdžiui, 2017 m. pabaigoje patvirtinta JAV nacionalinio saugumo strategija⁴⁰ taip pat kalba apie tarptautines nusikalstamas organizacijas ir jų antrinius tinklus, kibernetines atakas, tyčinius išpuolius, nelaimingus atsitikimus, stichines nelaimes, sukrėtimus ir grėsmes ekonomikai ir demokratinėi sistemai. Ir nors JAV mokslininkai ir kariškiai aktyviai dalyvauja teoriniuose debatuose apie hibridinį karą, oficialiuose dokumentuose šis apibrėžimas naudojamas priklausomai nuo konteksto. Suomijoje vartojamas terminas „visaapimantis saugumas“ (angl. *comprehensive security*)⁴¹, nors aptariamose grėsmės atitinka hibridinių grėsmių elementus. O 2015 m. Čekijos vyriausybė priėmė naują šalies saugumo strategijos versiją, į kurią įtrauktas skyrius apie hibridines grėsmes ir joms strategijoje suteiktas prioritetas. Be to, nacionalinis Čekijos saugumo auditas apėmė skyrių apie hibridines grėsmes⁴². Taigi, nacionaliniu lygmeniu termino „hibridinis“ (ne)vartojimas yra labiau susijęs su skirtingomis tradicijomis ir specifiniais saugumo darbotvarkės tikslais, o ne esminiu turinio neatitikimu.

Apibendrinant, teoriniame ir praktiniame laukuose išskiriami anksčiau įvardinti hibridinio karo elementai (principai) yra įgyvendinami per toliau pateikiamas hibridines grėsmes (įtakas), jų pasireiškimo formas:

- Aiškios priešininko hierarchijos ir struktūros nebuvimas
- Propaganda ir dezinformacija, manipuliavimas žiniasklaida
- Kibernetinės atakos
- Šnipinėjimas
- Psichologinės atakos
- Ardomoji veikla
- Kultūros, kalbų ir religijos panaudojimas pabrėžiant skirtumus
- Energetikos politika
- Poveikis rinkimams ir politiniam procesui
- Kriminalinių grupių ir organizuoto nusikalstamumo panaudojimas

³⁹ Stašaitytė, V., „Grybauskaitė Davose dalyvavo diskusijoje apie Vidurio ir Rytų Europą“, *Verslo žinios*, 2018-01-26, <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/01/26/grybauskaitedavose-dalyvavo-diskusijoje-apie-vidurio-ir-rytu-europa#ixzz55Vzuw3rS>, 2018-01-30.

⁴⁰ „National Security Strategy of the United States of America“, December, 2017, p. 12–14, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf>, 2017-11-05.

⁴¹ The Security Committee, „Comprehensive Security“, <https://www.turvallisuuskomitea.fi/index.php/en/comprehensive-security>, 2017-11-05.

⁴² Zlatohlavek, P., „Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe's Security Environment“, 2nd edition, Praha – Ostrava: Jaggelo 2000, 2016, p. 26, http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_029_HH16_PP-EN-V1.PDF, 2017-11-10.

- Karinis spaudimas
- Koordinuota specialiųjų pajėgų, įgaliotų (angl. *proxy*) grupių, samdinių, partizanų veikla, kombinuotas ir koordinuotas atvirų ir slaptų karinių, sukarintų ir civilinių priemonių panaudojimas
- Ekonominių, finansinių bei socialinių spaudimo priemonių, asimetrinės taktikos panaudojimas
- Veiksmai išnaudoti šalies ar regiono pažeidžiamumą, siekiant daryti įtaką ar destabilizuoti priešininką, sutrukdyti sprendimų priėmimą ir taip pasiekti išsiskeltus uždavinius
- Visos kovos formos integruojamos į vieną mūšio lauką ir vyksta vienu metu
- Dviprasmybės, neapibrėžtumo sukūrimas
- Atviro konflikto, kai agresorius yra aiškiai atpažįstamas, vengimas
- Tikslų pasiekimas išvengiant karo deklaravimo, atkreipiant kuo mažiau tarptautinės bendruomenės dėmesio, maksimaliai sumažinant konflikto kaštus
- Branduolinis šantažas, kuris gali būti naudojamas pradėjus hibridinį puolimą ir pasiekus tam tikrų rezultatų atgrasyti priešininką nuo aktyvių veiksmų, kuriais į jį būtų pasikėsinta*

Vėliau ši pateikta konsoliduota informacija pasitarnaus, analizuojant konkrečius hibridinių įtakų veikimus.

2. Hibridinių grėsmių veikimas: Rusijos pavyzdys

Apžvelgus hibridinio karo ir grėsmių apibrėžimo bei sudarančių elementų klausimą, svarbu tai susieti su konkrečiais Rusijos vykdomų hibridinių įtakų pavyzdžiais, todėl, pirmiausia, šioje dalyje bus apžvelgti pagrindiniai Rusijos strateginiai dokumentai, o vėliau pateikti Lietuvoje bei kitose Baltijos valstybėse pasireiškę Rusijos hibridinių įtakų pavyzdžiai.

2.1. Rusijos hibridinį veikimą apibrėžiantys dokumentai ir principai

Rusijos nekonvencinio, asimetrinio ar „hibridinio“ karo koncepcija išdėstyta Rusijos Federacijos kariuomenės generalinio štabo viršininko generolo Valerijaus Gerasimovo 2013 m. publikuotame straipsnyje. Nors nėra sutariama, ar Vakarų analitikų „Gerasimovo doktrina“ pavadinta karybos samprata

* Sąrašas sudarytas autorių, remiantis darbe naudojamais šaltiniais.

apskritai egzistuoja⁴⁴, vis dėlto šis straipsnis atspindi tai, kas yra Rusijos puoselėjamo hibridinio veikimo „abėcėlė“⁴⁵:

Pačios „karo taisyklės“ labai pasikeitė. Nekarinių metodų vaidmuo, siekiant politinių ir strateginių tikslų, padidėjo, o kai kuriais atvejais dėl jų veiksmingumo gerokai pralenkė ginkluotą jėgą. Naudojamų konfrontacijos metodų akcentas yra platus politinių, ekonominių, informacinių, humanitarinių ir kitų nekarinių priemonių, įgyvendintų naudojant gyventojų protesto potencialą, taikymas. Visa tai papildo karines paslėpto pobūdžio priemonės, įskaitant informacinės konfrontacijos veiklos įgyvendinimą ir specialiųjų operacijų pajėgų veiksmus. Atsižvelgiant į atvirą jėgos panaudojimą, dažnai taikant taikos palaikymo ir krizių valdymo priemonės, tik tam tikru etapu, daugiausia siekiant galutinės sėkmės konflikte⁴⁶.

Vertindamas šią koncepciją, Jānis Bērziņš schematiškai pateikia, kaip pasikeitė Rusijos kariniai tikslai:

- i. nuo tiesioginio sunaikinimo iki tiesioginės įtakos;
- ii. nuo tiesioginio priešininko sunaikinimo iki jo vidinio skilimo;
- iii. nuo karo su ginklais ir technologijomis iki kultūros karo;
- iv. nuo karo su įprastinėmis pajėgomis iki specialiai parengtų pajėgų ir komercinių nereguliarių grupuočių;
- v. nuo tradicinio (3-mačio) mūšio lauko iki informacinio / psichologinio karo ir percepcijų karo;
- vi. nuo tiesioginio susidūrimo iki bekontakčio karo;
- vii. nuo paviršutiniško ir atskirto karo iki visaapimančio karo, įskaitant priešų vidinę pusę ir bazę;
- viii. nuo karo fizinėje aplinkoje iki karo žmogaus sąmonėje ir kibernetinėje erdvėje;
- ix. nuo simetrinės kovos į asimetrinę kovą, derinant politines, ekonomines, informacines, technologines ir ekologines kampanijas;
- x. nuo karo nustatytu laikotarpiu iki nuolatinio karo būklės kaip natūralios būklės nacionaliniame gyvenime.⁴⁷

Matome aiškia Rusijos strateginės minties slinktį link didesnio nekarinių metodų naudojimo. Tokia prieiga susižaukia ir su Rusijos užsienio politi-

⁴⁴ Pats termino „Gerasimovo doktrina“ autorius Mark Galeotti galiausiai pripažino, kad tai yra tik vienas iš Rusijos strateginio veikimo principų, bet negali būti laikomas vienintele jos puoselėjama ateities karybos forma. Tai daugiau Vakarų mokslininkų instrumentas Rusijos teorinei ir praktinei strateginei minčiai konceptualizuoti. Plačiau: Galeotti, M., „I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’“, *Foreign Policy*, 5 March, 2018, <http://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>.

⁴⁵ Beje, pastebėtina, kad Rusijos oficialūs dokumentai nevartoja hibridinių grėsmių ar karo termino. Priešingai, tai taikoma Rusijos pareigūnų ir dokumentų, apibūdinant Vakarų veikimą prieš Rusiją. Žr. Vanyna, E., „Western-style hybrid war against Russia“, Business Report, 4 December 2017, <https://www.iol.co.za/business-report/opinion-western-style-hybrid-war-against-russia-12244594>; BNS, „Rusija: JAV ir jų sąjungininkės vykdo hibridinį karą prieš NVS“, 2017-12-19, <http://kauno.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/rusija-jav-ir-ju-sajungininkes-vykdo-hibridini-kara-pries-nvs-842686>, 2017-12-25.

⁴⁶ Герасимов, В., „Ценность науки в передвижении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий“, Военно-промышленный курьер, 26 февраля 2013, <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>, 2017-11-15.

⁴⁷ Bērziņš, J., „Russia’s New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy“, *Policy Paper, National Defence Academy of Latvia*, No. 2, April 2014, p. 5, <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>, 2017-11-20.

kos koncepcija⁴⁸, kuri teigia, kad Rusijos užsienio politika bus paremta tokiais šiuolaikiniais metodais ir formomis kaip ekonominė diplomatija, globali informacijos erdvė, vadinamoji „švelniosios galios“ įtaka. Atnaujintoje koncepcijoje akcentuojamas būtinumas ginti Rusijos Federacijos piliečių ir tėvynainių teises užsienyje. Nekonvencinių metodų arsenalą papildo ir nauja Rusijos informacinio saugumo koncepcija⁴⁹, kurioje informacija yra apibrėžiama kaip karo rūšis.

Jeį teigiama, kad Rusijos naudojamos hibridinio poveikio priemonės nėra kažkas naujo – tai kodėl šis terminas tapo aktualus tik dabar? Bent dvi charakteristikos to, ką mes konceptualizuojame kaip Rusijos hibridinis karas, leidžia kalbėti apie šios karybos rūšies „naujumą“.

Pirma, vykdydama hibridinį veikimą, Rusija sėkmingai savais tikslais išnaudoja demokratinių Vakarų valstybių santvarkų suteikiamas teises į atvirumą ir laisvą žodį (Rusijos atstovai gali laisvai veikti, investuoti Vakarų šalyse), taip pat ir globalizaciją, šiuolaikines informacines technologijas (poveikis per socialinius tinklus yra gana pigus, bet globalus). Pasaulis tik dabar pradeda suprasti, kokius pokyčius atneša praktiškai visuotinis didelio masto duomenų prieinamumas ir galimybė juos naudoti tiek vyriausybiniais, tiek nevyriausybiniais veikėjams⁵⁰.

Be to, Rusijos hibridinis karas vyksta ne tam tikroje koncentruotoje teritorijoje, o visame euroatlantiniame regione (jei anksčiau Rusijos „taikiny“ buvo buvusios SSRS ir socialistinio bloko valstybės, tai dabar hibridinės operacijos vyksta ir JAV, Vokietijoje, JK ir kitur). Rusija geba išnaudoti ir tam tikras Vakarų visuomenių silpnybes, pavyzdžiui, propagandos plėtra tapo galima ir dėl pasitikėjimo demokratinėmis institucijomis, žiniasklaida mažėjimo.

Kitas svarbus aspektas yra tai, kad visą karinę ir su jėgos panaudojimu susijusią veiklą Rusijos regionuose ir užsienyje koordinuoja ir kontroliuoja Nacionalinio saugumo ir gynybos valdymo centras. Tai naujas koordinavimo centras, įkurtas 2014 metais, apimantis Rusijos gynybos ministerijos ir kitų per 50 „jėgos“ institucijų, per tūkstantį pareigūnų ir kariškių, veikiančių „24/7“ principu taikos ir

⁴⁸ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, „Foreign Policy Concept of the Russian Federation“, 1 December 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/2542248, 2017-11-15.

⁴⁹ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, „Doctrine of Information Security of the Russian Federation“, December 5, 2016, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/2563163, 2017-11-15.

⁵⁰ Rašant šį straipsnį, iškilo liūdnei žinomas Cambridge Analytica atvejis, pvz., „Cambridge Analytica, the shady data firm that might be a key Trump-Russia link, explained“, <https://www.vox.com/policy-and-politics/2017/10/16/15657512/cambridge-analytica-facebook-alexander-nix-christopher-wylie>

karu metu⁵¹. Tai ypač svarbu nagrinėjant hibridinį karą ir visų aspektų – karinių, žvalgybinių, ekonominių, energetinių ir t. t. – panaudojimą.

Iš tiesų Ukrainos karu atveju matėme operaciją, kuri buvo koordinuojama tiesiai iš Maskvos. Prezidento administracijos (dauguma ekspertų Ukrainos operacijos ideologijos autorystę priskiria artimam V. Putino bendražygiui Vladimirui Surkovui⁵²), Kremliaus dispozicijoje buvo visa Rusijos visuomenė (t. y. Kremlius lengvai galėjo manipuliuoti ir diriguoti įvairių vadinamųjų „savanorių“ atsiradimą, masiškus „palaikymo“ renginius ir, aišku, sau palankią žiniasklaidą), buvo koordinuojami visų Rusijos institucijų resursai, vyko išankstinis pasaulio opinijos paruošimas.

Rusijos informacinė politika, kuri yra ypač svarbi hibridinių įtakų dalis, yra vykdoma dviem kryptimis: šalies viduje siekiama maksimaliai suvaržyti bet kokias alternatyvias žiniasklaidos priemones tam, kad piliečiai girdėtų tik valstybės kontroliuojamų arba su ja glaudžiai susijusių medijų siunčiamas žinutes, anot Kremliaus, „vienintelę teisingą informaciją“. O užsienyje – tiek kaimynystėje, tiek ir Vakarų valstybėse – Kremlius naudojami pamatiniais liberalios demokratijos principais, o melą ir propagandą pateikia kaip alternatyvią poziciją. Pasak F. S. Hansen, pagrindinis Rusijos dezinformacijos strategijos principas yra įteigti, kad visos naujienos yra sukonstruotos ir todėl ginčijamos, kad postmodernioje tradicijoje nėra „objektyvių naujienų“⁵³ – tik skirtingos, konkuruojančios interpretacijos, kurias norima parodyti skirtingais aspektais, kuriuos galima vadinti realybe. Naudodamasi lobizmu ir viešųjų ryšių agentūromis, Rusija siekia diskredituoti kitas valstybes tarptautinėje arenoje⁵⁴.

Taip pat Rusija remia Europos ekstremistines grupes, bando išnaudoti egzistuojančias takoskyras ir krizines situacijas tiek valstybėse, tiek ES ir NATO lygmeniu. Europiniame kontekste Rusija dažnai finansiškai ar kitais būdais palaiko įvairias radikaliąsias jėgas, net nepaisant jų ideologinės krypties, t. y. tai gali būti tiek radikalūs dešinieji, tiek ir radikalūs kairieji judėjimai,

⁵¹ Gavrilo, Y., „National Defence Management Centre established in Moscow“, *Rossiyskaya Gazeta*, 04-11-2014, https://www.rbth.com/economics/2014/10/31/national_defence_management_centre_established_in_moscow_39483, 2017-11-20.

⁵² Walker Sh., „Kremlin puppet master's leaked emails are price of return to political frontline“, 2016-10-26, <https://www.theguardian.com/world/2016/oct/26/kremlin-puppet-masters-leaked-emails-vladislav-surkov-east-ukraine>, 2017-11-15.

⁵³ Hansen, F. S., „Russian Hybrid Warfare“, *DIIS REPORT*, No. 6, 2017, p. 22, http://pure.diis.dk/ws/files/950041/DIIS_RP_2017_6_web.pdf, 2017-12-04.

⁵⁴ Vaišnys, A. *et al*, „Rusijos propaganda: analizė, įvertinimas, rekomendacijos“, *Rytų Europos studijų centras*, 2017, http://www.eesc.lt/uploads/news/id987/RESC%20monografija_propaganda.pdf, 2017-12-06.

taip pat dažnai kuriamos apgaulingos nevyriausybinės organizacijos⁵⁵. Tokiu būdu siekiama destabilizuoti Europos valstybių visuomenes iš vidaus.

Kitos hibridinės įtakos priemonės taip pat plačiai naudojamos Rusijoje: kibernetinė veikla, gyventojų perkėlimas, siekiant pakeisti iššaldyto konflikto regiono etninę sudėtį, „įgaliotinių grupių“ naudojimas (angl. *proxy*), pseudo-NVO, jaunimo organizacijos, mokslinių tyrimų institutai, ekspertų grupės, motociklų klubai), kultūrinė diplomatija, rusų kultūros skatinimas užsienyje (būtent tam ir įkurta organizacija „Rossotrudnichestvo“ (rus. Росотрудничество), tėvynainių politika (pateisinanti agresiją prieš kaimynines šalis, neva siekiant apsaugoti rusakalbių teises) ir t. t.

Danų tyrėjas Flemmingas Splidsboelis Hansenas kelių ar visų šių priemonių panaudojimą pavadino „kontroliuojamu chaosu“⁵⁶, t. y. lyg egzistuočiau koks nors „chaoso mygtukas“, kuris gali būti panaudotas, norint valdyti kažkurio, dažniausiai geografiškai apibrėžto, subjekto chaoso lygį. Tikslas – sukelti ir kaupti nestabilumą, silpninti socialinę struktūrą visuomenėje ir apsunkinti bei pakenkti sprendimų priėmimui. Tai – hibridinės taktikos esmė.

2.2. Rusijos veiksmai Baltijos valstybių atžvilgiu

Kaip konkrečiai Rusija naudoja hibridinius, asimetrinius ar nekarinius metodus? Panagrinėkime tai Baltijos valstybių pavyzdžiu.

2.2.1. Konvencinės grėsmės

Pradėkime nuo konvencinės karinės dimensijos, kuri Baltijos jūros regione sukuria „foną“ hibridinėms grėsmėms. Baltijos šalyse tai yra dominuojantis faktorius. Kaip apibrėžia Martinas N., Murphy ir Gary Schaubas⁵⁷, Baltijos jūros regiono saugumą lemia Rusijos pasiryžimas atkurti savo įtakos zoną regione ir jos troškimas zonuoti Vakarų silpnumą, t. y. Rusija yra mažiau suinteresuota teritorija, nei pačiu efektu.

Globaliai Rusija ir toliau palaiko agresyvią poziciją prieš NATO ir ES,

⁵⁵ Žr. Gressel, G., „Fellow travellers: Russia, anti-Westernism, and Europe's political parties“, *ECFR Policy Brief*, 2017-07-14, http://www.ecfr.eu/publications/summary/fellow_travellers_russia_anti_westernism_and_europes_political_parties_7213, 2017-12-03; Polyakova A. *et al.*, „The Kremlin's Trojan Horses“, *Atlantic Council's Dinu Patriciu's Eurasia Center*, November 15, 2016, <http://www.atlanticcouncil.org/publications/reports/kremlin-trojan-horses>, 2017-11-30.

⁵⁶ Hansen, F. S., (53 išnaša) p. 10.

⁵⁷ Murphy, Schaub (27 išnaša).

konfrontaciją su euroatlantine bendruomene, kuria siekiama susilpninti Europą, diskredituoti NATO ir žlugdyti transatlantinę ryšį, taip pat karinėje srityje Rusija intensyviausią modernizaciją vykdo būtent Vakarų karinėje apygardoje, o tai kuria ir „griežtojo“ saugumo iššūkius Baltijos šalims⁵⁸.

Pavyzdžiui, vertinant 2017 metų rugsėjo mėnesį vykusias „Zapad 2017“ pratybas, galima daryti keletą apibendrinimų. Pirma, jose atlikti veiksmai leidžia vertinti agresyvią Rusijos veiklą visame jos perimetre, besiribojančiame su NATO ar jos partnerėmis: Baltijos ir Juodojoje jūrose, Viduržemio jūroje ir Tolimojoje Šiaurėje, o vykdomi veiksmai buvo ir puolamojo pobūdžio. Antra, „Zapad 2017“ parodė skaidrumo trūkumą iš Rusijos pusės: kai kurie manevrai vyko kitose mokymo vietose, nei buvo paskelbta, tuo pačiu metu gerokai viršijant deklaruotą pratybų dalyvių skaičių. Trečia, fiksuota, kad manevruose mokomasi veiksmų, kurie daromi išmokus pamokas ne tik iš Rusijos karinių konfliktų Gruzijoje ir Ukrainoje, bet ir Sirijoje. Apskritai „Zapad 2017“ vertintinas kaip neatskiriama Rusijos bendros karinės būklės dalis. Tai akivaizdžiai parodė nuolatinę Rusijos procesą, kuris trunka ilgiau nei 10 metų, kartu su kariuomenės modernizacija ir aukštu Rusijos pajėgų kovinės parengties lygiu, pajėgumais greitai dislokuoti kariuomenę ir atrankiniu tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimu tuo pačiu metu⁵⁹.

2.2.2. „Pilkoji zona“

Vis dėlto tiesioginės Rusijos konvencinės konfrontacijos su NATO tikimybė, objektyviai vertinant, išlieka ribota dėl visuminių resursų disbalanso, todėl hibridinių grėsmių panaudojimo tikimybė tik išauga, nes būtent tai leidžia apeiti tradicinę karo ir taikos skirtį ir faktiškai įvelti į „pilkosios zonos“ situaciją. Kaip teigia Johnas R. Davis Jr., „istorijoje gausu pavyzdžių, kuriuose silpnesnė konflikto pusė naudojasi skirtingais hibridiniais metodais ir priemonėmis, norėdama pasiekti norimą galutinę būklę ir nugalėti stipriuosius“⁶⁰. Jis

⁵⁸ Plačiau žr.: Wilk, A., „The Zapad-2017 exercises: the information war (for now)“, *OSW Commentary*, 2017-09-04, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2017-09-04/zapad-2017-exercises-information-war-now>, 2017-11-15.

⁵⁹ Ivanauskas, V., Keršanskas, V., „Po „Zapad 2017“ – penkios žinutės Vakarams ir Lietuvai“, 2017-10-04, https://www.delfi.lt/multimedija/putino_rusija/v-putino-rusija-po-zapad-2017-penkios-zinutes-vakarams-ir-lietuvai.d?id=75946229; „Zapad-17. Lessons learned“, *Warsaw Institute*, 2017-10-16, <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2017/10/ZAPAD-2017-russia-belarus-military-manuovers-drills-summary-eng.pdf>, 2017-11-10.

⁶⁰ Davis Jr., J. R., „Continued Evolution of Hybrid Threats. The Russian Hybrid Threat Construct and the Need for Innovation“, 28/2015, *The Three Swords Magazine*, p. 19, http://www.jwc.nato.int/images/stories/threeswords/CONTINUED_EVOLUTION_OF_HYBRID_THREATS.pdf, 2017-11-05.

primena, kad du Kinijos liaudies išlaisvinimo armijos kariškiai Qiao Liangas ir Wangas Xiangas dar 1999 metais sukūrė „neriboto karo“ koncepciją kaip priemonę, kuria silpnesnės šalys galėtų įveikti savo karinį nepilnavertiškumą stipresnės šalies atžvilgiu. Neriboto karo koncepcija iš esmės yra karas be apribojimų ar už tradiciškai priimtų fizinių karo ribų⁶¹. Būtent ši konvencinių ir hibridinių grėsmių simbiozė sudaro pagrindą Baltijos valstybių saugumo iššūkių sampratai.

Kodėl Rusijos veiksmai kelia nerimą Baltijos šalims? Visų pirma, Rusija niekada nenustojo traktuoti Baltijos valstybių kaip esančių jos „išskirtinėje įtakos“ zonoje ir jau nuo seno naudojo politinius, ekonominius, energetinius išteklius, propagandą, kibernetines, informacines ir kitas prievartines, atviras ir slaptas priemones, kad šalys būtų pažeidžiamos ir silpnos. Ir šios priemonės, net lyginant su jos karinio potencialo didinimu, per pastaruosius metus tik augo.

2.2.3. Dezinformacijos ir propagandos sklaida

Iš tiesų hibridinės poveikio priemonės Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse ryškiausiai pastebimos per dezinformaciją, kuria siekiama paveikti visuomenes, sukelti abejonių istorine atmintimi, dabartine socialine ekonomine padėtimi, įtraukti atskiras grupes į Rusijai palankius naratyvus, eskaluoti sovietinės nostalgijos jausmą, kelti nesaugumo jausmą ir pan. Propaganda visada konstruojama tikslingai, t. y. konkreti žinutė yra nutaikoma į tam tikrą visuomenės grupę, kurią ji gali paveikti labiausiai. Vieną visuomenės dalį siekiama pakurstyti ir sukiršinti su likusiąja (pasinaudojant tikslingai melaginga, sufabrikuota jautria informacija), o kitą grupę – paversti pasyvia, į visuomeninius politinius reikalus nesikišančia „pilkąja mase“ („kam iš viso gintis, juk Rusija tokia galinga“). Jeigu po SSRS griūties ir Šaltojo karo pabaigos Vakarai, patikėję taikios ir ideologinę kovą peržengusios pasaulio tvarkos vizija, uždarė arba drastiškai sumažino savo Rytų Europai ar posovietinei erdvei skirtus informacinės sklaidos kanalus, Rusija niekada nenustojo investuoti į žiniasklaidos priemones – pirmiausia, kaimyninėse valstybėse, turinčiose dideles rusakalbių gyventojų bendruomenes, o vėliau ir kurdama globalius projektus įvairiomis pasaulio kalbomis („Russia Today“, „Sputnik“ ir pan.). Todėl šiandien, Rusijai peržengus į itin aktyvią propagandos fazę, Vakarai keliais žingsniais atsilieka nuo Kremliaus, o adekvačią reakciją apsunkina ir nevienareikšmis V. Putino Rusijos vertinimas daugialypėse Vakarų visuomenėse.

⁶¹ *Ibidem*, p. 21.

Pagrindiniai priešiško informacinių operacijų taikiniai Lietuvoje yra Lietuvos istorija ir Lietuvos kariuomenė, nihilizmo nuotaikų skatinimas, etninės nesantaikos kurstymas, NATO ir ES diskreditavimas. Tarp Rusijos dezinformacijos taikinių priskiriami Lietuvos ir Lenkijos santykiai, jautrios temos, susijusios su lietuvių dalyvavimu Holokauste.

Tarp labiausiai paveikių, todėl daugiausiai dėmesio iš Rusijos susilaukiančių visuomenės grupių įvardintinos tautinės bendrijos, sovietinėje nostalgijoje tebegyvenantys piliečiai, žemiausiame socialiniame sluoksnyje esantys asmenys bei konservatyvūs visuomenės sluoksniai. Orientuojantis būtent į šias grupes, Kremlius propaganda yra konstruojama, siekiant patenkinti visų jų lūkesčius iš žiniasklaidos: pramoginis, dažnai sovietinio prieskonio turinys perpinamas su informacinio pobūdžio žinutėmis, orientuotomis į konkrečią auditoriją.

Pavyzdžiui, tautinėms bendrijoms siekiama parodyti, kad jos yra diskriminuojamos ir iš tiesų priklausydamos „rusiškajam pasauliui“ jos yra nenatūraliai „atplėštos“, priklausant Vakarų struktūroms (ES ar NATO); žemesniame visuomenės sluoksnyje gyvenantys asmenys yra įtikinėjami, kad žadėta gerovė, einant į Vakarus, nepasiekta, anaipatol, gyvenimas, glaudžiai bendradarbiaujant su Maskva, būtų kur kas geresnis. Atgimstančio fašizmo mitas yra naudojamas sovietinės nostalgijos persmelktų piliečių tarp, o „supuvusių Vakarų“ įvaizdis transliuojamas konservatyviajai visuomenės daliai.

Atskiro dėmesio reikalauja faktorių, kurie formuoja visuomenės ar atskirų jos grupių imlumą propagandinėms žinutėms, tyrimai. Rytų Europos studijų centro (sutr. RESC) atlikta studija⁶² parodė, kad pagrindiniai faktoriai yra du – sovietinė nostalgija ir demokratijos veikimo Lietuvoje vertinimas. Šia prasme galime išvelgti tiek pozityvių, tiek ir negatyvių tendencijų. Teigiamai sovietmetį vertinančios visuomenės dalies dydis ryškiai sumažėjo po 2014 m., ypač tai ryšku tarp jaunimo (18–29 m. sovietmetį teigiamai vertina tik 8,5 proc., o turintys 60 ir daugiau metų – net 40,2 proc.). Tad galima teigti, kad šis faktorius ilgainiui nebebus tiek svarbus. Tačiau antrasis veiksnys – demokratijos veikimo vertinimas – Lietuvoje yra ryškus, nes net 42 proc. RESC užsakyto tyrimo respondentų neigiamai arba labai neigiamai atsiliepė apie demokratijos veikimą, taip pat 28 proc. nebuvo nei patenkinti, nei nepatenkinti.

Kremlius propaganda taip pat yra orientuojama į NATO bei Baltijos valstybių narystę Aljanse. Tai logiškai sekantis veiksmas, nes būtent NATO plėtra į Rytų Europą net Rusijos strateginiuose dokumentuose įvardijama kaip viena pagrindinių grėsmių: 2013 m. priimtoje Rusijos užsienio saugumo kon-

⁶² Vaišnys, A. *et al* (54 išnaša).

cepcijoje NATO artėjimas prie Rusijos sienų suprantamas kaip pažeidžiantis bendrą saugumo erdvę euroatlantiniame regione⁶³. Todėl Kremlius visomis priemonėmis siekia sustabdyti net teorines Gruzijos ar Ukrainos narystės perspektyvas, o jau priimtas Rytų Europos valstybes paversti buferine persidengiančio saugumo erdve.

2.2.4. Poveikis rinkimams

Andrius Kubilius ypač išplėtojo Rusijos hibridinio poveikio rinkimams ir bendrai politinei sistemai tematiką⁶⁴. A. Kubiliaus teigimu, kalbėdami apie Lietuvos patirtį ir dabartinę teisinę bei politinę situaciją, galime išskirti tokius hibridinių grėsmių tipus: poveikis viešajai nuomonei, panaudojant įtakos agentus, nuomonių lyderius, visuomenines organizacijas; „co-branding‘as“, kai rinkimų komitetų, politinių judėjimų ar kuriamų politinių partijų įvaizdis yra sukuriamas nekontroliuojamomis verslo lėšomis; oficialiai neapskaitomos, šešėlinės politinių kampanijų finansavimo lėšos; šešėlinių piniginių lėšų ir įtakos grupių sutelkimas, panaudojant Kremliaus spaudimą su Rusija susijusioms verslo įmonėms ir jų savininkams, dalyvaujantiems Lietuvos politikoje, kuriantiems partijas ar kitaip bandantiems daryti įtaką politinei sistemai; politinės sistemos silpninimas, paremiant antisistemines, populistines prokremliškas politines jėgas; institucijų silpninimas, infrastruktūros veiklos trikdymas, panaudojant kibernetines atakas, diegiant žvalgybines programėles; spaudimas politikams ir įtaka viešajai nuomonei, manipuluojant energetikos išteklių tiekimo sutrikimais, jų kainomis ir t. t. Daroma išvada, kad 2019 m. prezidento rinkimuose Lietuva susidurs su milžiniška ir efektyvia Kremliaus hibridinių atakų kampanija.

2.2.5. Kiti Rusijos hibridinio poveikio pavyzdžiai

Pasak Jānio Bērziņš, Rusijos įtakos veiksmai Latvijoje (o tai lengvai būtų galima eksplikuoti į Lietuvos situaciją) apima Rusijos pasų išdavimą nepiliečiams, pseudožmogaus teisių judėjimų rėmimą, referendumo dėl rusų kalbos, kaip antros oficialiosios kalbos Latvijoje, šalininkų telkimą, apklausų ties rytine siena gyvenančių gyventojų, kad gautų informaciją apie jų norą remti

⁶³ „Foreign Policy Concept of the Russian Federation“ (48 išnaša).

⁶⁴ Kubilius, A., „Demokratijos apsaugos nuo hibridinių grėsmių strategija“, <https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/andrius-kubilius-demokratijos-apsaugos-nuo-hibridiniu-gresmiu-strategija.d?id=77961877>, 2018-05-20.

scenarijus, panašius į Ukrainą, rengimas, įtaka vidaus politikai per kai kurias politines partijas ir pan.⁶⁵

Savo ruožtu Martinas N. Murphy ir Gary Schaubas išskiria dvi pagrindines Rusijos priemones Baltijos valstybių atžvilgiu: (1) ganėtinai kuklūs, galbūt oportunistiniai veiksmai, kurie išnaudotų realų ar pramanytą nepasitenkinimą tarp Rusijos tėvynainių, siekiant destabilizuoti vieną ar daugiau Baltijos šalių, sukuriant „iššaldytą konfliktą“, kuris kenktų NATO patikimumui; (2) struktūrizuoti didelio tempo veiksmai tam, kad pasiektų tų pačių tikslų prieš NATO pajėgumus Baltijos jūros regione⁶⁶. NATO strateginės komunikacijos kompetencijų centro ekspertai išskyrė šiuos pagrindinius Rusijos instrumentus Šiaurės ir Baltijos regione: rusiška vietinė ir tarptautinė žiniasklaida; internetas ir socialiniai tinklai; vyriausybės remiamos NVO; diasporos politika; „vamzdžių“ diplomatija; ekonominė tarpusavio priklausomybė; politinio radikalizmo bei poliarizacijos Vakaruose skatinimas; žvalgybinės operacijos; karinės galios demonstravimas⁶⁷.

Studijoje apie Rusijos hibridines grėsmes Andrew Radinas išskyrė tris pagrindinius veiklos tipus, kuriuos Rusija gali naudoti Baltijos valstybių atžvilgiu: (1) nesmurtinė ardomoji veikla; (2) slapti smurtiniai veiksmai; (3) tradicinis karas, palaikomas ardomosios veiklos⁶⁸. Pasak Radino, nesmurtinės ardomosios veiklos atveju Rusijos šansai destabilizuoti situaciją Baltijos valstybėse nėra dideli. Pastarųjų metų analizė patvirtina, kad, naudojant šio veiklos tipo priemones, Rusijos galimybės destabilizuoti Lietuvos vidaus situaciją išlieka, bet adekvačios valdžios priemonės ir pilietinės visuomenės reakcija padeda tai minimizuoti. Visgi šios hibridinės Rusijos priemonės turi būti analizuojamos ir vertinamos. Vėlgi slaptų smurtinių veiksmų atveju šansai irgi nedideli, ypatinai turint omenyje tai, kad regiono valstybės po Rusijos panaudoto scenarijaus Ukrainoje pasimokė ir turi priemonių prieš „žaliuosius žmogeliukus“. Bet ir šios hibridinės Rusijos priemonės turi būti analizuojamos ir vertinamos. Galiausiai, pasak Radino, tradicinės karinės priemonės, ypač palaikomos ardomosios veiklos, kelia didžiausią riziką Baltijos valstybėms, nes Rusija turi ryškų konvencinį dominavimą ir greitai įveiktų pasipriešinimą, todėl didžiausias prioritetas ir Lietuvai išlieka konvencinis karas samplaikoje su hibridinėmis priemonėmis.

⁶⁵ Bērziņš, (47 išnaša) p. 7.

⁶⁶ Murphy, Schaub (27 išnaša).

⁶⁷ „Russia's footprint in the Nordic-Baltic information environment“, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Report 2016/2017, p. 8, <https://www.stratcomcoe.org/russias-footprint-nordic-baltic-information-environment-0>, 2017-11-30, p. 7.

⁶⁸ Radin, A., „Hybrid Warfare in the Baltics. Threats and Potential Responses“, *RAND Corporation*, 2017, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1500/RR1577/RAND_RR1577.pdf, 2017-12-06.

RESC hibridinių signalų tyrimo, kurio metu buvo siekiama surinkti įvairių Rusijos vykdytų veiksmų, priskirtinų hibridinėms grėsmėms, registrą, jau įvardinti grėsmių šaltiniai pasipildo dar keliais aspektais⁶⁹. Pirma, 2007 m. kibernetinės atakos prieš Estiją ar 2014–2015 m. – prieš Lietuvą. Šiais įsilaužimais buvo siekiama parodyti šalių institucijų ir įtakos grupių pažeidžiamumą, o kartu įgyvendina Rusijai palankių naratyvų (pvz., bronzinio kario kaip išvaduojojo mitą), šalių grupių skaidymo bei asmenų kompromitavimo ar pozicijos kompromitavimo veiklą. Kitas pavyzdys: 2015 m. birželio mėn. Rusijos parlamento nariai Jevgenijus Fiodorovas ir Antonas Romanovas, kurie yra partijos „Vieningoji Rusija“ atstovai, kreipėsi į Rusijos generalinį prokurorą ir pateikė skundą, kad SSRS Valstybės taryba neteisėtai pripažino Lietuvą, Latviją ir Estiją 1991 metais. Tokiais skundais Rusijos politinio elito nariai kvestionavo Baltijos šalių legitimumą, savotiškai provokavo jų šalių valdžią ir visuomenę, rodant, kad Baltijos šalys išlaiko ir išlaikys priklausomybę nuo Rusijos. Trečia, 2016 m. gruodžio mėn. keletu Vilniaus mikrorajonų gyventojai gavo informacinės brošiūras rusų kalba. Šios brošiūros kvietė rusų tautybės žmones dalyvauti programoje, kuri remia rusų (ir ne tik) perkėlimą iš Lietuvos į Rusiją. Šiomis brošiūromis buvo siekiama nepagrįstai sukelti nepasitenkinimą Lietuvos socioekonominė padėtimi, klaidingai įteigti, kad Rusijoje pragyvenimo lygis yra aukštesnis.

2.2.6. Baltijos valstybių „hibridinė“ saugumo aplinka

Taigi, iš tiesų matome gana aiškų konsensusą, jeigu ne dėl tikslaus hibridinių grėsmių apibrėžimo, tai bent jau apie tai, kad tai yra, į ką „fronto“ linijoje esančioms Baltijos valstybėms reikia koncentruotis hibridinių grėsmių kontekste:

- Informacinės grėsmės (ypač veikiant per rusakalbius piliečius)
- Grėsmės kibernetinei erdvei
- Poveikis rinkimams ir politiniams procesams
- Grėsmės per galimai blogai saugomas valstybės sienas (ir Ukrainos atveju „žali žmogeliukai“ neatsirado iš niekur – jie fiziškai turėjo kirsti valstybinę sieną)
- Neigiamas poveikis kritinei infrastruktūrai (tai apimtų energetiką – tiekimo užtikrinimas ir diversifikavimas; transportą – Klaipėdos uos-

⁶⁹ Buinauskas, D. *et al.*, „Information signals of hybrid warfare: the case of Russia“, *EESC Report*, October 2016.

to svarba Lietuvos tiekimui ir bendrai Baltijos jūros svarba Lietuvos ekonomikai; ryšius – vienintelė Lietuvos pluošto linija į Vakarus eina Baltijos jūros dugnu į Švediją, todėl didelės galimybės ją pažeisti)

- Tradicinės karinės priemonės palaikomos ardomosios veiklos, baimės eskalavimo, suderinant žinomas priemones su naujomis priemonėmis
- Slapti smurtiniai veiksmai
- Veiksmai, siekiant pažeidžiamų visuomenės vietų, nesmurtinė ardomoji veikla, panaudojant platesnius karinius, politinius, ekonominius, civilinius ir informacinius metodus
- Grėsmė hibridiniame kontekste galėtų būtų traktuojama ir greta Vilniaus, Baltarusijoje, statoma Astravo atominė elektrinė ir galimybė ją panaudoti hibridiniams veiksams.

Visa tai sudaro Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių „hibridinę“ saugumo aplinką. Matome, kad šios grėsmės iš principo atitinka (žr. 127 psl.) pateiktus hibridinio karo elementus ir jų pasireiškimo formas plačiaja prasme.

3. Kova su hibridinėmis grėsmėmis: teorinių prielaidų ir praktinių priemonių apžvalga

Išnagrinėjus tai, kas sudaro hibridines grėsmes, ir aptarus grėsmių šaltinius ir struktūrą, Rusijos hibridinių įtakų panaudojimo pavyzdžius, galima nuosekliai pereiti prie priemonių įveikti hibridines grėsmes apžvalgos.

Būtent „išplaukęs“ hibridinių grėsmių pobūdis yra gana didelis ribojantis faktorius iš viso pradėti kalbėti apie gynybą būtent šiame kontekste. Šaltojo karo metu, esant konvencinei (ir branduolinei) priešpriešai, mobilizuoti Vakarų visuomenių politinę valią ir pasirinkti strategiją buvo gana paprasta. Po Šaltojo karo pabaigos kilusi iliuzija, kad pagaliau gyvename taikos amžiuje ir niekas mums negrasins, buvo laikina, tačiau grėsmių saugumui samprata visuomenėse (o ir dalyje politinio elito) vis dar tebėra išplaukusi.

Hibridinis atsakas reikalauja, kad, nesant aiškaus identifikauto priešo, Vakarų vyriausybės skirtų visuomeninius resursus jiems mobilizuoti. Kitai pusei – Rusijai – tai padaryti žymiai lengviau vien dėl autoritarinio pobūdžio. Vakarų vyriausybių klasikinės stiprybės – atvirumas, institucionalizuotas sprendimų priėmimo procesas, dėmesys teisiniams apribojimams, atskaitomybė per teisėtai išrinktus įstatymų leidimo organus ir t. t. – ne visada yra stiprybės efektyviam reagavimui į hibridines grėsmes. Kaip matysime, Vakarų reakcija, nors ir kryptinga, dėl šių priežasčių yra vykdoma lėčiau, nei reikalauja saugumo situacija.

3.1. Kovos su hibridinėmis grėsmėmis aspektai

Prieš apžvelgiant praktinius veiksmus, kuriuos Lietuva, ES ir NATO ėmėsi įgyvendinti aktualizavusis hibridinėms grėsmėms, prasminga susipažinti su tuo, ką akademiniamė-analitiniamė lauke siūlo skirtingi autoriai.

Identifikuojami šie klausimai, kaip turi atrodyti šalies pasiruošimo kovoti su hibridinėmis grėsmėmis sistema: ar yra bendras tarpžinybinis supratimas apie tai, kas yra hibridinė grėsmė? Ar šalies nacionalinės teisės aktuose ar politikos planavime apibrėžtos ar paaiškintos hibridinės grėsmės? Ar šalies nacionaliniame grėsmių vertinime apibūdinamos hibridinės grėsmės ir scenarijai? Ar hibridinės grėsmės yra vienos iš pagrindinių grėsmių? Ar yra nustatyta standartinė visų nustatytų rizikų veikimo tvarka? Ar yra mechanizmas, leidžiantis identifikuoti kylančius pavojus ir grėsmes (tam tikra rizikos stebėjimo sistema), įskaitant tuos, kurie paveikia naujas technologijas ir programas? Ar yra struktūra, atsakinga už hibridinės veiklos aptikimą, informavimą apie hibridinę veiklą, reagavimą į hibridinę veiklą, ar diegiamos krizių valdymo gairės? Ar yra speciali struktūra, užtikrinanti tarpžinybinį koordinavimą ir krizių valdymą strateginiu / politiniu lygiu? Ar ministrų lygiu yra skirtingų krizių / situacijų centrai? Ar yra centrinė agentūra, atsakinga už galimų grėsmių rinkimą ir analizę? Ar šalis turi tokias informacines sistemas, kurios leidžia saugiai platinti?

Hibridinių grėsmių strategijos kovos apžvalgos pradžios taškas yra neseniai žinomų tarptautinių autorių grupės atliktas tyrimas, kuris pasiūlė savo hibridinių priemonių sąrašą⁷⁰. Jis siūlo praktikams ir mokslininkams pabrėžti keletą dalykų, ką jie galvoja apie tai, kaip atsakyti: reaguoti „visos vyriausybės“ (angl. *the whole of Government approach*) – ir už jos ribų – principu; skeptiškai vertinti metriką (atrodo, kad Rusijos operacijos Europoje labiausiai paveikė tuos, kurie jau buvo linke į Maskvą); vėta paminėti, kad pirmas Rusijos operacijų tikslas yra rusai; žaisti stiprybėmis (Vakarų demokratijų stiprybė yra jų laisva spauda); pripažinti, kad skirtumas tarp taikos ir karo yra neryškus; „atvyksta rusai“ (JAV byla aiškiai parodo, kad rusai turi ir norą įsitraukti į kitų tautų rinkimus); dėmesys į išankstinį perspėjimą; sugriežtinti viešojo ir privataus sektoriaus atskirtį; ypač atkreipti dėmesį į rinkimų infrastruktūrą ir pan.

⁷⁰Treverton, G. F., Thvedt, A., Chen, A. R., Lee, K., McCue, M., (33 išnaša).

3.1.1. Visapusiškos gynybos koncepcija

Nuo ko pradėti kovą su hibridinėmis grėsmėmis, gana tiksliai reziumuoja Aapo Cederberis ir Pasi Eronenas. Ginantis nuo hibridinių grėsmių, privalu vadovautis visapusiškos (angl. *comprehensive*) gynybos koncepcija. Kitas svarbus aspektas – visuomenės įtraukimas: besiginanti šalis privalo sukurti labiau atsparią visuomenę. Vienintelis užtikrintas visuomeninio atsparumo ugdymo būdas – išlaikyti bent dalį „namų aikštelės“ pranašumo, nes agresorius bandys susikaupti ir panaudoti netikėtumo efektą. Tačiau tiek įgyvendinant visapusiškos gynybos koncepciją, tiek įtraukiant visuomenę, reikalingas ilgalaikis planas ir atsidavimas įgyvendinimui. Besipriešinantis privalo turėti tvirtą politinį mandatą ir ilgalaikę saugumo koncepciją. Tam pasiekti reikia planavimo, sąmoningumo ugdymo ir švietimo. Pagrindinės visuomenės suinteresuotosios pusės turi turėti bendrą padėties supratimą, bendrą grėsmių ir rizikos vertinimą ir planavimo bei mokymo procesus⁷¹.

3.1.2. Atsparumas

Remigijus Žilinskas, savo analizę paskyręs atsparumui, išskiria ne tik visuomeninį / pilietinį atsparumą (angl. *societal resilience*, visuomenės valia atsispirti, priešintis kinetiniam ir nekinetiniam poveikiui ir kuo labiau sumažinti jo padarinius), bet ir valdžios pajėgumams išlaikyti būtiną funkcinį atsparumą (angl. *functional resilience*), kuris siejamas su valstybės valdymu, t. y. institucine sistema, turinčia politinį, karinį, ekonominį, socialinį ir administracinį įgaliojimą valdyti šalį ir priimti atitinkamus sprendimus. Jos funkcionavimas krizės metu yra esminis⁷².

Terminas „atsparumas“ kaip kontrapriemonė hibridiniam poveikiui minima visose dabartinėse studijose apie kovą su hibridinėmis grėsmėmis. Kaip pažymi Uwe Hartmannas, hibridinis karas yra ataka prieš NATO strateginius sprendimus, t. y. kad pakenktų nacionaliniam valdymui ir (arba) politinei valiai saugumo organizacijose⁷³. Iki šiol Aljansas daugiausia dėmesio skyrė techniniams atsparumo aspektams, todėl atsparumas turėtų tapti NATO būsimos strateginės koncepcijos pagrindiniu principu.

Savo ruožtu Guillaume Lasconjarias siūlo atsparumo ir atgrasymo sąvo-

⁷¹ Cederber, Eronen, (26 išnaša) p. 8.

⁷² Žilinskas, (13 išnaša) p. 79.

⁷³ Hartmann, U., „The Evolution of the Hybrid Threat, and Resilience as a Countermeasure“, *Research Paper*, No. 139, September 2017, p. 2, <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1083>

kas naudoti susietai, teigdamas, kad atgrasymas apima plačią karinę dimensiją (tiek tradicinę, tiek branduolinę), taip pat priemones ir pajėgumus reaguoti į išorinę grėsmę, o atsparumas daugiausia susijęs su civiliniu pasirengimu, t. y. per atgrasymą – mažinant visuomenės pažeidžiamumą mažinti užpuolimo tikimybę⁷⁴. Beje, Baltijos valstybių atveju, konvencinėms grėsmėms išliekant itin aktualioms, atsparumo ir atgrasymo susiejimas yra ypač aktualus.

3.1.3. Karinis ir civilinis bendradarbiavimas

Karinis pasirengimas atremti tokias grėsmes yra itin svarbus, tačiau vien jo nepakanka. Atsakymas į hibridines grėsmes irgi turi būti hibridinis. Čia svarbiausia kariškių ir civilių koordinacija, visuomenės įtraukimas. Kitas aspektas – valstybės atsparumo didinimas. Valstybės atsparumo energijos tiekimo, gebėjimo efektyviai suvaldyti nekontroliuojamus gyventojų judėjimo srautus, maisto ir vandens tiekimo srityse, ryšių ir transporto sistemose didinimas, o didelę kompetenciją šioje srityje turi sutelkęs karinis sektorius.

3.1.4. Koordinavimas ir nuolatinis valstybės pareigūnų dėmesys

Kitų šalių – Suomijos⁷⁵, JK, Estijos ir pan. – patirtis taip pat rodo, kad, visų pirma, būtinas Vyriausybės lygio koordinavimas. Valstybė turi būti pasirengusi tokioms krizėms. Turi būti gerai veikiantis įvairių institucijų koordinavimo, krizių valdymo mechanizmas, parengti ir išstobulinti įvairių institucijų veiksmai, procedūros.

Latvijos ekspertų siūlymai taip pat orientuoti į valstybės pajėgumų prieš hibridines grėsmes stiprinimą, pirmiausia, kad Latvija vyriausybinio lygmeniu nustatytų, kad nacionalinis saugumas būtų sprendimų priėmimo proceso dalis; apsvaistytų sprendimų esmę ir padarinius, o ne vien formalių biurokratinių procedūrų taikymą; Latvijos integracijos politika būtų strategiškai iš naujo apibrėžta, nepažeidžiant jos tikslų; skubiai padidintų paramą regioninei plėtrai; Vidaus reikalų ministerijos saugumo struktūros būtų pasirengusios spręsti pirmuosius penkis karo etapus; tobulintų nacionalinių ginkluotųjų

⁷⁴ Lasconjarias, G., „Deterrence through Resilience NATO, the Nations and the Challenges of Being Prepared“, *Research Paper*, No. 7, May 2017, p. 1, <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1060>

⁷⁵ „Security Strategy for Society updated - Building a safe Finland together“, *Press release, Government Communications Department Ministry of Defence*, November 2, 2017, http://valtioneuvosto.fi/en/article/-/asset_publisher/10616/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia-paivitettiin-turvallinen-suomi-rakennetaan-yhdessa,2017-11-30.

pajėgų operatyvinius pajėgumus kovoti su naujos kartos karu; sukurtų naują kariuomenės šauktinių modelį; keistų Latvijos įstatymus, kad padidintų vadų savarankiškumą nuspręsti, kada reaguoti į ataką⁷⁶.

Ekspertai, susibūrę į Čekijos „Europos vertybių“ analitinį centrą, prie svarbiausių kovos su hibridinėmis grėsmėmis prioritetų priskiria ir rinkimų proceso apsaugą. Kaip pažymėta viename iš raportų, buvo aiškiai matoma Rusijos įtaka rinkimams JAV, Prancūzijoje ir referendumams JK („Brexit“) ar Nyderlanduose (dėl Ukrainos asociacijos susitarimo su ES), o tai prieštarauja demokratinei tvarkai ir šalių nacionaliniams interesams. Jei šalis nori vadintis suverenia valstybe, tai priešiška užsienio šalis neturi daryti įtakos demokratiniam rinkimų procesui. Pasak autorių, „būtent todėl demokratinėms šalims svarbu sukurti pritaikytas nacionalinės gynybos sistemas prieš priešišką užsienio įsikišimą, kad vietos ir regionų rinkimai būtų laisvi ir sąžiningi, o užsienio pajėgos neturėtų įtakos piliečių pasirinkimui.“⁷⁷

3.1.5. Rizikos vertinimas, pažeidžiamumas

Ypatingą vietą užima rizikos vertinimas. Išplėtotas rizikos vertinimas ir situacijos supratimas leidžia geriau suprasti priešininko operacijas, prieš joms įvykstant, ir tai padeda suformuluoti tinkamą atsaką į atsirandančią situaciją. Patikimas situacinis supratimas reikalauja aktyvios žvalgybos duomenų rinkimo tiek iš atvirų, tiek uždarų šaltinių. Be to, organizuojant gynybą, reikia patikimos žvalgybos ir aukštos kokybės analizės. Pasak F. S. Hanseno, planuotojams „patartina sutelkti dėmesį į pažeidžiamumą ir stengtis juos sumažinti, o ne spręsti grėsmes, kurias šiuo metu išorės veikėjams pakeisti labai sunku.“⁷⁸

Kaip buvo minėta anksčiau, hibridinės atakos metu priešas pasistengs smogti į labiausiai pažeidžiamas ir silpniausias valstybės vietas, todėl nacionalinis rizikų vertinimas, nustatant, kokios yra silpniausios vietos, kur konkrečiu momentu yra galima asimetrinė ataka ir panašiai, yra valstybinės svarbos uždavinys.

Taigi, apibendrinant skirtingų autorių įžvalgas ir valstybių patirtį, pagrindiniai elementai, kaip nacionaliniu mastu atremti hibridines grėsmes, yra šie:

⁷⁶ Bērziņš, (47 išnaša) p. 9–10.

⁷⁷ The European Values Think-Tank, „A framework guide to tools for countering hostile foreign electoral interference“, *Kremlin Watch Report*, 2017-05-11, p. 1, <http://www.europeanvalues.net/wp-content/uploads/2017/05/35-measures-in-15-steps-for-enhancing-the-resilience-of-the-democratic-electoral-process-1-1.pdf>

⁷⁸ Hansen, (53 išnaša) p. 34.

- Turėti tvirtą politinį mandatą ir visapusiško saugumo koncepciją.
- Turėti gerai veikiančią įvairių institucijų koordinavimą vyriausybės lygmeniu.
- Turėti krizių valdymo mechanizmą, paruošti ir išstbulinti įvairių institucijų veiksmus, procedūras.
- Sukurti aiškiai reglamentuojamą teisinę bazę.
- Pagrindinės visuomenės suinteresuotosios pusės turi turėti bendrą padėties supratimą, bendrą grėsmių ir rizikos vertinimą bei planavimo ir mokymo procesus.
- Karinis pasiruošimas atremti tokias grėsmes yra itin svarbus, bet vien jo nepakanka (niekas neabejoja, kad konvencinės Rusijos atakos atveju kariškiai žinos, ką daryti, bet ar žinoma, ką daryti, esant komplikotesniam scenarijui).
- Žvalgybos svarba. Supratimo apie hibridines grėsmes ir poveikio operacijas sistemos kūrimas.
- Karinio ir civilinio sektorių bendradarbiavimo stiprinimas.
- Informacinių grėsmių atrėmimas. Visuomenės įtraukimas ir parama, sąmoningumo ugdymas ir švietimas.
- Tautinių mažumų integracija ir regioninės politikos vystymas.
- Greitas reagavimas.
- Atsparumo (angl. *resilience*) didinimas, t. y. svarbu ne tik identifikuoti priešininko poveikio priemones, bet ir gerai žinoti Lietuvos visuomenės silpnybes ir stiprinti atsparumą.
- Nuolatinis ruošimasis, treniravimasis, pratybos.

Kompetencijų nacionaliniu lygmeniu sutelkimas leidžia aiškiau išgryninti, kurie atsparumo hibridinėms grėsmėms aspektai galėtų būti įveikiami kolektyviškai, veikiant ES ir NATO lygiu. Ribų apibrėžimas išlieka ateities iššūkiu, nors, kaip bus aprašyta 3.3 dalyje, tam tikras supratimas egzistuoja jau dabar.

3.2. Nacionaliniai veiksmai užkardant hibridines grėsmes – Lietuvos atvejis

Lietuva po 2014 metų Rusijos veikslių Ukrainoje padarė didžiulius žingsnius, reaguodama į hibridines grėsmes, todėl verta išsamiau apžvelgti, kas konkrečiai buvo daroma. Tai bus įvertinta vadovaujantis 3.1 dalyje suformuotų pagrindinių elementų, kaip atremti hibridines grėsmes, pagrindu:

- turėti tvirtą politinį mandatą ir visapusiško saugumo koncepciją

Po 2014 m. tiek politiniame, tiek instituciniame lauke nusistovėjo konsensusas dėl išorinių grėsmių suvokimo ir poreikio į jas reaguoti plačiu mastu. Tai parodo ir jau 2016–2020 m. Nacionalinio saugumo strategijos svarstymai: strategijoje įvardijamas platus grėsmių spektras (apimantis tiek konvencines, tiek hibridines grėsmes), o diskusijose didelių nesutarimų nebūta. Lietuvos institucijos – Vidaus reikalų ministerija, Krašto apsaugos ministerija, žvalgybos, policijos, sienos apsaugos bei kitos tarnybos ėmėsi konkrečių veiksmų, siekdamos atsparumo hibridinių grėsmių stiprinimui. Pasiėkus 2 proc. nuo BVP, skiriamų gynybai, ribą, politiniame lauke prasidėjo diskusijos dėl tolesnio krašto apsaugos finansavimo didinimo būtinumo. Pati riba laikoma minimaliu pagrindu, kurio nebegalima pažeisti. Vis didesnis institucijų dėmesys skiriamas vystyti plačiai apimančią saugumo koncepciją, tačiau kol kas anksti vertinti to rezultatus;

- karinis pasiruošimas atremti tokias grėsmes yra itin svarbus, bet vien jo nepakanka

Karinės gynybos srityje, kaip minėta anksčiau, svarbiausias sprendimas buvo padidinti gynybos biudžetą, kad jis siektų ir netgi viršytų NATO reikalaujamus 2 proc. nuo BVP. Didelė dalis padidinto gynybos biudžeto skiriama karinei įrangai įsigyti, daugiausia dėmesio skiriant prieštankinei gynybai, oro gynybai, manevringumo didinimui, ryšių ir žvalgybos galimybėmis. O tai svarbu ir hibridinio karo atveju. Taip pat priimtas sprendimas atkurti šauktinių kariuomenę, kas yra svarbu ne tik didinant šalies konvencinius pajėgumus, bet ir didinant rezervą bei Lietuvos piliečių įsitraukimą į gynybą;

- greitas reagavimas

2014 m. lapkričio mėn. buvo įkurtos greitojo reagavimo pajėgos⁷⁹. Kadangi reaguojant į hibridines grėsmes reikia veikti kuo greičiau, kad būtų užkirstas kelias krizės augimui, šių pajėgų parengtis yra itin aukšta – sugebėjimas reaguoti per 2–24 valandas. Taip pat aiški struktūra – dvi bataliono grupės, kurias palaiko kariuomenės specialiosios pajėgos, logistika, kiti pajėgumai;

⁷⁹ BNS, „Lietuvoje pradeda veikti greitojo reagavimo pajėgos“, 2014-11-01, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuvoje-pradeda-veikti-greitojo-reagavimo-pajegos.d?id=66279492>, 2017-11-30.

- turėti krizių valdymo mechanizmą, paruošti ir išstbulinti įvairių institucijų veiksmus, procedūras. Stiprinti karinio ir civilinio sektorių bendradarbiavimą. Nuolatinis ruošimasis, treniravimasis, pratybos

Kaip dalis pasirengimo reaguoti į hibridinius scenarijus, Lietuvoje 2014 m. buvo pradėtos rengti pratybos su hibridiniais scenarijais, panaudojant krašto apsaugos ir vidaus reikalų struktūras bei vietos valdžios institucijas⁸⁰. 2014 metų gruodžio mėn. Seimas patvirtino teisės aktus, kurie suteikia teisinį pagrindą naudojant ginkluotąsias pajėgas reaguoti į hibridines grėsmes taikos metu. Pavyzdžiui, jei įvykdomi vietiniai ginkluoti incidentai ar sienos pažeidimai (analogija su „žaliųjų žmogeliukų“ scenarijumi Ukrainoje), kurie nepasiekia agresijos lygio (t. y. vis dar galioja taikos meto įstatymai), yra galimas Respublikos Prezidento sprendimas tiesiogiai panaudoti ginkluotąsias pajėgas (sprendimas dar turi būti patvirtintas parlamento). Šis sprendimas turėtų turėti aiškų mandatą, nustatytą laiką ir teritoriją, kurioje ir toliau bus vykdomos tam tikros civilinės funkcijos. Prie reagavimo į hibridinio pobūdžio grėsmes priskiriamas ir sienų stiprinimas. Sienų saugumas prasideda nuo situacijos suvokimo ir sugebėjimo stebėti. Jau keletą metų su JAV kariuomenės parama Lietuva vykdo konkretų projektą, kuriuo siekiama žymiai padidinti nacionalinius sugebėjimus stiprinti Lietuvos sienų saugumą. Sienų apsauga taip pat gerinama ir naudojantis nacionalinėmis priemonėmis.

Po 2016 m. suintensyvėjo civilinės saugos ir mobilizacijos planavimas, pratybos bei koordinacija savivaldos lygmeniu;

- *atsparumo didinimas*

Atsakant į kibernetines atakas, 2014 m. gruodžio mėn. Seimas patvirtino naują kibernetinio saugumo įstatymą, o 2015 m. buvo įsteigtas Nacionalinis kibernetinio saugumo centras. Jame daugiausia dėmesio skiriama kritinės informacijos infrastruktūros, viešojo sektoriaus, padidėjusio atsparumo ir reagavimo pajėgumų apsaugai. 2017 m. buvo nuspręsta, kad kibernetinio saugumo reikalais nuo šiol šalyje rūpinsis viena institucija – Krašto apsaugos ministerija⁸¹.

⁸⁰ „Nuo rytojaus Lietuvos kariai treniruosis atremti hibridines grėsmes pratybose „Žaibo kirtis 2017“, *Vilkaviškio rajono savivaldybė*, 2017-04-27, <http://www.vilkaviskis.lt/go.php/lit/Nuo-rytojaus-lietuvos-kariai-treniruosis-atremti-hibridines-gresmes-pratybose-zaibo-kirtis-2017/3592>, 2017-12-10.

⁸¹ Ramelienė, R., „Kibernetinis saugumas – po vienu skėčiu“, 2017-08-08, <https://www.lzinios.lt/lzinios/lietuva/kibernetinis-saugumas-po-vieniu-skeciu/248415>, 2017-12-10.

Lietuva padarė proveržį užtikrindama energetinę nepriklausomybę. Siekiant užtikrinti energijos tiekimo nepriklausomumą ir sumažinti Rusijos manipuliavimo galimybes, Klaipėdoje buvo pastatytas suskystintų dujų terminalas. Be to, elektros jungtys su Švedija ir Lenkija suteikė Lietuvai galimybę pirkti elektrą ne iš Rusijos ar Baltarusijos. Atskirai reikėtų kalbėti apie Lietuvos galimybes daryti įtaką Rusijos ir Baltarusijos statomai Astravo AE (40 kilometrų atstumu nuo Vilniaus). Viena aišku, Astravo AE statybos klausimas yra platesnis nei tik ekologija, radiaciniai standartai ar tarptautinių normų laikymasis statybos metu. Į šį projektą būtina pasižiūrėti per Rusijos geopolitinės įtakos ir hibridinės grėsmės prizmes⁸²;

- turėti gerai veikiančią įvairių institucijų koordinavimą Vyriausybės lygmeniu. Turėti krizių valdymo mechanizmą, paruošti ir išstbulinti įvairių institucijų veiksmus, procedūras. Žvalgybos svarba. Supratimo apie hibridines grėsmes ir poveikio operacijas sistemos kūrimas

Reaguojant į hibridines grėsmes ir siekiant užtikrinti efektyvią krizių prevenciją, Lietuvoje net kelis kartus buvo grįžtama prie idėjos kurti krizių valdymo mechanizmą⁸³. Originaliai krizių valdymo centras buvo įkurtas prie Krašto apsaugos ministerijos, vėliau – perduotas į Lietuvos Vyriausybės kanceliariją, kur jis buvo sumažintas iki funkcinio Kanceliarijos skyriaus. Rusijos veiksmai Ukrainoje ir ypač naudojami hibridiniai scenarijai privertė vėl grįžti prie vieningo krizių valdymo padalinio idėjos. Būtent prasidėjus Ukrainos krizei, buvo išsąmoninta, kad Lietuvoje trūksta integruotos institucijos valstybės ar Vyriausybės lygmeniu, kuri veiktų krizės atveju ir suvienytų skirtingų institucijų pastangas bei koordinuotų jų veiklą, kilus krizėms, ekstremalioms situacijoms ar hibridiniams scenarijams. Taip pat poreikis koordinuotai veiklai yra ne tik nuo pačios krizės ar ekstremalios situacijos atsiradimo pradžios, tačiau ir pačios krizės prevencijai vykdyti, t. y. integruojant ir koordinuojant skirtingų institucijų veiklą vykdyti su nacionaliniu saugumu susijusių reiškinų stebėseną ir analizę realiu laiku.

⁸² Vienas iš pirmųjų bandymų į Astravo AE problematiką pasižiūrėti plačiau: Česnakas, G., Juozaitis, J., „Nuclear Geopolitics in the Baltic Sea Region. Exposing Russian Interests Behind Ostravets NPP“, *Atlantic Council. Global Energy Center*, July 2017, <http://www.atlanticcouncil.org/publications/issue-briefs/nuclear-geopolitics-in-the-baltic-sea-region>, 2017-12-10.

⁸³ Gudavičius, S., „Prezidentė nori, kad Lietuvoje atsirastų Krizių valdymo centras“, 2015-11-25, <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/politika/2015/11/25/prezidente-nori-kad-lietuvoje-atsirastu-kriziu-valdymo-centras#ixzz52UjKgprZ>, 2017-12-15.

Ukrainos situacija vėl privertė grįžti prie koordinuoto mechanizmo, kuris leistų laiku identifikuoti galimas grėsmes nacionaliniam saugumui ir užtikrintų koordinuotą ir savalaikį atsaką į šias grėsmes, sukūrimo. Iš tiesų tokio pobūdžio institucija galėtų vykdyti visuomenės ir piliečių švietimą šiuolaikinių grėsmių atžvilgiu, stiprintų pilietinį atsparumą dezinformacijai, propagandai ir kitoms priešiškomis informacinėms veikloms, stiprintų piliečių supratimą atpažinti hibridines grėsmes ir skatintų juos išitraukti, sprendžiant su nacionaliniu saugumu susijusius klausimus, vykdytų nacionalines krizių valdymo pratybas. Nors apie integruotą krizių valdymo ir hibridinių grėsmių užkardymo sistemos sukūrimo ketinimus buvo paskelbusios kelios vyriausybės, bet nebuvo realių planų ir mechanizmų tai įgyvendinti. Aišku, jau anksčiau buvo sukurta gana gerai veikianti civilinės saugos krizių įveikimo sistema. Tačiau hibridinis saugumas iškėlė koordinavimo klausimą į aukštesnį lygmenį.

XVI vyriausybės programos įgyvendinimo plane buvo numatyta konkreti veikla krizių prevencijos srityje, t. y. „Integruotos krizių valdymo ir hibridinių grėsmių užkardymo sistemos sukūrimas“ su konkrečiais darbais: „krizių prevenciją ir pasirengimą jas valdyti koordinuojančio padalinio įsteigimas Vyriausybės kanceliarijoje; integruotos krizių valdymo ir hibridinių grėsmių užkardymo sistemos modelio sukūrimas ir įteisinimas; institucijų, dalyvaujančių krizių prevencijos ir valdymo veikloje, funkcijų perskirstymas pagal patvirtintą modelį; grėsmių ir krizės veiksnių stebėsenos sistemos sukūrimas; dalyvavimas, stiprinant ES, NATO ir tarptautines kovos su hibridinėmis grėsmėmis priemones“⁸⁴;

- sukurti aiškiai reglamentuojamą teisinę bazę

2017 m. buvo padaryti pirmieji konkretūs žingsniai strateginiu lygmeniu. 2017 m. birželio 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nacionalinio saugumo komisijos sudarymo“⁸⁵. Jau vyko bent keli šios komisijos posė-

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo“, 2017 m. kovo 13 d. Nr. 167, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/2389544007bf11e79ba1ee3112ade9bc>, 2017-12-15.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nacionalinio saugumo komisijos sudarymo“, 2017 m. birželio 21 d. Nr. 477, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/03b7dc2057f311e7846ef01bfff9b64>, 2017-12-15.

džiai. 2017 m. vasarą pradėjo veikti reformuota Vyriausybės kanceliarija, kurioje buvo įkurtas ir krizių prevencijos ir grėsmių valdymo biuras. Taigi, Lietuvoje pradėjo ryškėti visapusiško mechanizmo, apimančio stebėjimą, atpažinimą, teisėkūrą, gynybinių pajėgumų stiprinimo ir t. t. kontūrai;

- informacinių grėsmių atrėmimas. Visuomenės įtraukimas ir parama, sąmo-ningumo ugdymas ir švietimas. Tautinių mažumų integracija ir regioninės politikos vystymas

Atskirai reikia pažymėti pasiekimus strateginėje komunikacijoje. Lietuvos pastangos atremti dezinformaciją buvo įgyvendinamos trimis pagrindinėmis kryptimis: (1) strateginės komunikacijos pajėgumų stiprinimas (ne tik specializuotų padalinių įkūrimas Užsienio reikalų ministerijoje, Krašto apsaugos ministerijoje, kariuomenėje, žvalgybos institucijose, bet ir kitose žinybose – pvz., Kultūros ministerijoje); (2) visuomenės supratimo apie informacinius karus ir propagandą didinimas; (3) karo ir neapykantos propagandos sklaidos sustabdymas.

Kovoje su informacinėmis grėsmėmis svarbus dalykas tapo ne tik pareigūnų, politikų, žiniasklaidos ir visuomenės švietimas, bet ir aktyvi komunikacija, identifikuojant melą, dekonstruojant jį, plėtojant pačios Lietuvos žinią ir naratyvus.

Lietuvos pavyzdys parodė, kad, reaguojant į Rusijos poveikį, svarbu ne tik strateginė komunikacija, visuomenės informuotumas apie propagandą, bet ir teisinės priemonės užkardyti tai, kas nusižengia įstatymams. Lietuvos radijo ir televizijos komisija įgavo teisę laikinai sustabdyti televizijos kanalų programų transliavimą ar inicijuoti teisinius veiksmus, sustabdant licencijas tiems, kurie platina dezinformaciją ir neapykantą, šių licencijų stebėseną.

Tai, kad Lietuvos vykdoma kova su informacinėmis grėsmėmis duoda rezultatų, parodo ir konkretus pavyzdys – reagavimas į informacinę ataką prieš Vokietijos karius, nuo 2017 m. vasario mėnesio tarnaujančius Lietuvoje kaip dalis NATO priešakinio dislokavimo pajėgų. Reakcija į tariamą vokiečių karių paauglės merginos išprievartavimą vyko sklandžiai, koordinuojant tarp kariuomenės ir kriminalinės policijos pareigūnų, ir neturėjo neigiamos įtakos vietos gyventojų suvokimui apie NATO sąjungininkes ir Aljanso batalioną Lietuvoje⁸⁶.

⁸⁶ Gurevičius, A., Samoškaitė, E., „Lietuva vos netapo provokacijos auka“, 2017-02-15, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lietuva-vos-netapo-provokacijos-auka.d?id=73769620>, 2017-12-15.

Kaip dalis visuomenės atsparumo pažymėtina ir sukarintų savanoriškų organizacijų veikla, pvz., Lietuvos šaulių sąjungos veikla, skatinanti patriotinį išsilavinimą ir pilietinį pasipriešinimą. Pažymėtina, kad nuo 2013 m. šaulių skaičiaus padidėjo 38 procentais⁸⁷. Egzistuoja ir įvairių formų pilietiniai veiksmai, skirti kovai su informacinėmis grėsmėmis, pvz., Lietuvos ar Baltijos „elfai“⁸⁸.

Darbas, kovojant su informacinėmis grėsmėmis, yra ir toliau intensyvinamas: siekiama geriau suprasti Rusijos įtaką puoselėjančios veiklos modelį, siekiama pritraukti daugiau Vakarų populiariosios kultūros Lietuvoje (tam, kad būtų galima neutralizuoti Rusijos vadinamąsias „aktyvias priemones“).

Svarbi ir tarptautinė veikla, skatinant atsparumą Rusijos propagandai. Lietuva yra Baltijos ir Šiaurės šalių, Lenkijos dalijimosi informacija ir koordinavimo platformų dalis, prisideda prie ES ir NATO strateginių pajėgumų. Yra ir konkretūs projektai šioje srityje, pvz., 2017 m. rugsėjo mėn. JAV Valdytojų transliuotojų taryba (BBG) Lietuvoje įkūrė AM radijo siųstuvą radijo stoties RFE/RL programų retransliavimui į Rusiją ir Baltarusiją⁸⁹. AM radijas gali būti labai svarbus tuo atveju, jei Rusijos ar Baltarusijos valdžios institucijos blokuotų RFE/RL signalą. Šiuo metu RFE/RL transliuoja per Lietuvą beveik 10 valandų per parą rusų ir baltarusių kalbomis.

2015 m. buvo atkurtas Tautinių mažumų departamentas prie Vyriausybės, kuris turi užtikrinti geresnį valstybės politikos tautinių mažumų atžvilgiu koordinavimą ir įgyvendinimą. Vidaus reikalų ministerija 2017 m. pabaigoje pristatė regioninės politikos baltąją knygą, kuria siekiama mažinti atsiradusius netolygumus tarp regionų, užtikrinti darnią ir tvarią jų plėtrą⁹⁰.

Lietuvos ekspertai aktyviai stebi tarptautines ar nacionalines iniciatyvas, skirtas kovai su propaganda. Pvz., Ukrainos įvykių įkarštyje į organizaciją *Stopfake.org* susibūrusi entuziastų ukrainiečių komanda ėmė analizuoti visas klaidingas Rusijos siunčiamas žinutes apie Ukrainą

⁸⁷ Jakūcionis, S., „Naujasis Šaulių sąjungos vadas nori suburti emigrantus“, 2017-06-03, <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/sauliu-sajunga-turi-nauja-vada-814559>, 2017-12-15.

⁸⁸ Euronews, „Lithuania has a volunteer army fighting a war on the internet“, 2017-09-28, <http://www.euronews.com/2017/09/28/lithuania-has-a-volunteer-army-fighting-a-war-on-the-internet>, 2017-12-15.

⁸⁹ „L. Linkevičius: septynios tonos žodžio laisvės – įjungtas naujas radijo programų siųstuvai“, *Užsienio reikalų ministerija*, 2017-08-29, <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/linkeviciusseptynios-tonos-zodzio-laisvesijungtas-naujas-radijo-programu-siustuvai>, 2017-12-15.

⁹⁰ Vidaus reikalų ministerija, *Lietuvos regioninės politikos baltoji knyga*, 2017, https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Naujienos/Regionines_politikos_baltoji_knyga_20171215.pdf, 2017-12-20.

ir siekia jas dekonstruoti, parodyti akivaizdų melą. Šiuo būdu nebuvo siekiama primesti savo vertinimo, tačiau bent jau yra paneigiama aki-vaizdžiai klaidinanti informacija. Puiki ir Čekijos nevyriausybininkų iniciatyva, įkuriant prieš tai minėtą Europos vertybių centrą (angl. *European Values Think-Tank*), pradėjusi kasmetinius specialistų, išitraukusių į kovą su informacinėmis grėsmėmis, forumus, inicijavusi reguliarius analitinius tyrimus. Pažymėtinos ir kelios JAV nevyriausybininkų iniciatyvos – JAV Atlanto tarybos iniciatyva Skaitmeninės kriminalistikos tyrimų laboratorija (angl. *Digital Forensics Research Lab*) ir JAV Vokietijos Maršalo fondo demokratijos išsaugojimo aljansas (angl. *the Alliance for Securing Democracy, the German Marshall Fund of the United States*, dar žinoma kaip *Hamilton68* iniciatyva). Tai tik keli pavyzdžiai.

3.3. Institucinis NATO ir ES reagavimas

Kova su hibridinėmis grėsmėmis remiasi ne tik nacionalinėmis, bet ir kolektyvinėmis – NATO bei ES – pastangomis. Atsižvelgiant į hibridinių grėsmių pobūdį, nacionalinės gynybinės pastangos turi neišvengiamai būti sustiprintos tarptautiniu komponentu. Tarptautinis bendradarbiavimas, ypač per NATO ir ES, gali daug pasiūlyti politinėje, ekonominėje ir karinėje plotmėje, be to, tai padeda „pridengti“ kai kuriuos trūkstamus nacionalinius gebėjimus arba paremti kuriant tuos gebėjimus srityse, kuriose jie dar nepakankamai išvystyti. Tarptautinis bendradarbiavimas leidžia suvienyti paskirus, išmėtytus nacionalinius išteklius, sprendžiant platesnės tarptautinės darbotvarkės klausimus.

Kalbant apie NATO ir ES kovą su hibridinėmis grėsmėmis, čia ypač svarbu ne tik pačių organizacijų poveikis, bet ir Vakarų politinių lyderių laikysena. Tai, kaip bendroje spaudos konferencijoje kartu su Rusijos prezidentu V. Putinu pasisakė Prancūzijos prezidentas Emanuelis Macronas, galėtų būti etalonu kitiems Vakarų Europos lyderiams: „(rinkimų – austr.) kampanijos metu „Russia Today“ ir „Sputnik“ buvo įtakos agentai, kurie keletą kartų skleidė netinkamas žinias apie mane asmeniškai ir mano kampaniją <...>. Jie elgėsi kaip įtakos, propagandos ir melagingos propagandos organai.“⁹¹ Rusijai aktyviai kišantis į rinkimus, referendumus, visuomeninius procesus ir pan., supratimas tarp Vakarų elito ir ekspertų didėja. Tai sudaro pagrindą įsibėgėjančiai

⁹¹ Rose, M., Dyomkin, D., „After talks, France's Macron hits out at Russian media, Putin denies hacking“, May 29, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-france-russia/after-talks-frances-macron-hits-out-at-russian-media-putin-denies-hacking-idUSKBN18P030>, 2017-12 15.

NATO ir ES sisteminei veiklai kovojant su hibridinėmis grėsmėmis.

Tiek NATO, tiek ES dokumentai aiškiai sako, kad kiekviena šalis narė turi pati rūpintis atsaku į hibridines grėsmes. Taip pat Lietuvos ir kitų Vidurio ir Rytų Europos pastangomis tiek NATO, tiek ES ėmėsi rimtai svarstyti apie kolektyvinį atsaką į hibridines grėsmes. Procesai abiejose organizacijose įgauna dinamiką.

3.3.1. NATO sprendimai ir veiksmai

Pirmasis NATO atsakas į agresyvius Rusijos veiksmus Ukrainoje buvo labiau karinis-politinis. 2014 metų rugsėjo mėnesį Velse vykusiame aukščiausio lygio susitikime NATO susitarė dėl pasirengimo veiksmų plano (angl. *Readiness Action Plan*, sutr. *RAP*), kad „būtų išspręstas tiek nuolatinis sąjungininkių patikimumo poreikis, tiek Aljanso karinio strateginio požiūrio pritaikymas nuolatinio oro, žemės ir jūrų buvimu ir prasminga karinė veikla rytinėje Aljanso dalyje rotaciniu pagrindu“⁹². *RAP* pagrindinis elementas yra labai aukšto pasirengimo jungtinės pajėgos (angl. *Very High Readiness Joint Task Force*, sutr. *VJTF*) – brigados dydžio pajėgumai su oro, specialios operacijos pajėgų ir karinių jūrų parama. Tai suteikia galimybę bet kuriuo metu (Aljanso teritorijoje ar kitur) dislokuoti per kelias dienas, kad būtų galima atlikti plataus spektro misijas ir stabilizuoti besiformuojančią krizę.

2016 metų liepos mėnesį Aljansas žengė dar toliau – Varšuvos susitikime buvo priimtas sprendimas dėl NATO sustiprinto priešakinio buvimo (angl. *Enhanced Forward Presence*) šalyse, kurios yra arčiausiai Rusijos geografiškai. 2017 metų viduryje keturių NATO valstybių – JAV, Vokietijos, Kanados ir Jungtinės Karalystės – vadovaujamos karinės grupės buvo dislokuotos atitinkamai Lenkijoje, Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje.

Kalbant konkrečiau apie hibridines grėsmes, 2015 metų gruodžio mėnesį NATO užsienio reikalų ministrai susitarė dėl NATO vaidmens kovojant su hibridinėmis grėsmėmis⁹³. Pagrindiniai elementai: atpažinti mišrias grėsmes, atsparumas, būti pasirengusiems atremti jas, greitai įvertinti, veiksmingai reaguoti. Hibridiniai strateginiai veiksmai, NATO traktavimu, pasireiškia kaip: (1) ekonominė prievarta; (2) dezinformacija; (3) kibernetiniai išpuoliai; (4) atakos ar sabotazas prieš ypatingos svarbos infrastruktūros objektus; ir (5)

⁹² NATO, „Wales Summit Declaration“, September 5, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, 2017-12-15.

⁹³ NATO, „NATO Foreign Ministers address challenges to the south, agree new hybrid strategy and assurance measures for Turkey“, December 1, 2015, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/news_125368.htm, 2017-12-17.

atvira veikla, pagrįsta karine jėga.

Įgyvendinama šių strategiją, NATO padarė pažangą, reaguodama į Rusijos informacines atakas: (1) buvo sustiprinti strateginės komunikacijos pajėgumai NATO būstinėje; (2) Rygoje buvo įkurtas NATO strateginės komunikacijos kompetencijų centras (angl. *NATO Strategic Communications Centre of Excellence*). Savo ruožtu anksčiau Taline įsikūrė NATO kibernetinio saugumo centras (angl. *NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence*), o Vilniuje – NATO energetinio saugumo kompetencijos centras (angl. *NATO Energy Security Centre of Excellence*).

Kitas svarbus NATO sprendimas, įgyvendinant sprendimą stiprinti atsparumą, – NATO Varšuvos aukščiausiojo lygio susitikime 2016 m. liepos mėn. buvo sutarta dėl NATO septynių pagrindinių civilinių reikalavimų: (1) užtikrinti vyriausybės ir kritinių valstybės tarnybų tęstinumą; (2) atsparūs energijos šaltiniai; (3) gebėjimas veiksmingai kovoti su nekontroliuojamu žmonių judėjimu; (4) atsparūs maisto ir vandens ištekliai; (5) gebėjimas kovoti su masinėmis avarijomis; (6) atsparios civilinės komunikacijos sistemos ir (7) atsparios civilinės transporto sistemos⁹⁴. Šie baziniai atsparumo reikalavimai nuo 2018 metų yra visiškai inkorporuoti į NATO gynybos planavimą (anksčiau NATO karinio planavimo ir civilinės saugos sistemos veikė atskirai). Jie atspindi tą atsparumo lygį, kurį turėtų pasiekti kiekvienas sąjungininkas, kad visuomet išlaikytų pagrindines vyriausybės tęstinumo, pagrindinių paslaugų tęstinumo gyventojams ir civilinės paramos kariuomenei reikalavimus – net ir esant patiems reikliausiems scenarijams.

Varšuvos NATO viršūnių susitikime 2016 m. buvo dar aiškiau apibrėžtas Aljanso vaidmuo kovojant su hibridinėmis grėsmėmis: pačios šalys turi imtis specifinių priemonių gintis, bet NATO padės dalinantis ekspertize įvairiose srityse, be to, Aljansas galės nuspręsti, kada padėtis verta 5 straipsnio⁹⁵. Taip hibridinės grėsmės pradėtos traktuoti kaip kolektyvinės gynybos elementas (aišku, kai kurie ekspertai mano, kad to neužtenka, ir siūlo, kad Baltijos valstybės turėtų įsitraukti į diplomatinės pastangas pakeisti Vašingtono sutartį, ypač 5 straipsnį, kad atspindėtų iššūkius, susijusius su 4, 5, 6 ir 7 karo karta, taip pašalinant politinio manevro erdvę⁹⁶).

Susitikime taip pat buvo priimtas sprendimas dėl kibernetinės gynybos įsipareigojimų (angl. *pledge*)⁹⁷. NATO pažadėjo paramą Aljanso narėms stipri-

⁹⁴ NATO, „Warsaw Summit Communiqué“ (36 išnaša).

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ Autorius taip apibrėžia karo kartas: 4 – nevalstybiniai veikėjai, 5 – be kontaktų (dronų panaudojimas), 6 – kibernetinis karas, 7 – informacinis karas. Žr. Jānis Bērziņš, (47 išnaša) p. 9.

⁹⁷ NATO, „Warsaw Summit Communiqué“ (36 išnaša).

nant kibernetinį atsparumą.

Be šių strateginių NATO sprendimų kovoje su hibridinėmis grėsmėmis, toliau vyksta reguliarios pratybos su hibridiniais scenarijais. Pavyzdžiui, NATO krizių valdymo pratybose (angl. *Crisis Management Exercises*, sutr. *CMX*) taip pat pradėti įtraukti hibridiniai scenarijai, apimantys dezinformaciją, grėsmes kritinei infrastruktūrai, „pilkosios zonos“ situacijas. NATO rimtai užsiėmė priešiškos propagandos monitoringu šalyse, kuriose dislokuotos Aljanso priešakinio buvimo pajėgos. Buvo sustiprintas raportavimas apie hibridinius incidentus iš Aljanso narių ir NATO pajėgų. NATO taip pat dalyvauja Europos kovos su hibridinėmis grėsmėmis kompetencijų centre. Peržiūrima NATO vadovavimo struktūra, taip pat atsižvelgiant į hibridinius elementus.

Aljansas taip pat pasiryžęs spausti Rusiją dėl hibridinių grėsmių, naudodamas periodines ir kryptingas diskusijas NATO ir Rusijos taryboje (sutr. *NRC*), tačiau Rusija iki šiol atsisakė dalyvauti tokiose diskusijose.

2017 m. viduryje buvo įkurta NATO ir Ukrainos hibridinė platforma (angl. *NATO-Ukraine Hybrid Platform*), kurios pirmas renginys įvyko Varšuvoje⁹⁸. Vėliau Lietuva parėmė antro seminaro NATO ir Ukrainos hibridinės platformos rėmuose „Strateginės komunikacijos bendradarbiavimas reaguojant į hibridines grėsmes“ organizavimą⁹⁹.

Galiausiai neseniai NATO viršūnių susitikime Briuselyje 2018 m. liepos 11 d. sąjungininkų vadovai pakartojo, kad NATO plečia savo turimus įrankius, skirtus kovai su priešiškomis hibridinėmis veiklomis, ir paskelbė apie įkūrimą kovos su hibridinėmis grėsmėmis palaikymo grupių (angl. *Counter Hybrid Support Teams*), kurios teiks specialią ir tikslinę paramą sąjungininkėms, remiantis jų prašymu, ruošiantis ir reaguojant į hibridinę veiklą¹⁰⁰.

Taigi, reaguodamas į hibridines grėsmes, Aljansas lėtai, bet iš esmės padarė ir toliau nuosekliai daro konkrečius žingsnius didindamas tiek jo paties, tiek atskirų narių atsparumą.

⁹⁸ National Security Bureau of the Republic of Poland, „Poland to start NATO-Ukraine coop re hybrid threats - security bureau“, 2017-10-25, <http://en.bbn.gov.pl/en/news/621,Poland-to-start-NATO-Ukraine-coop-re-hybrid-threats-security-bureau.html>, 2017-12-20.

⁹⁹ „Lietuva skatina intensyvesnį NATO ir Ukrainos bendradarbiavimą, kovojant su hibridinėmis grėsmėmis“, <http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/lietuva-skatina-intensyvesni-nato-ir-ukrainos-bendradarbiavima-kovojant-su-hibridinemis-gresmemis>, 2018-04-20.

¹⁰⁰ NATO, “Brussels Summit Declaration”, July 11, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm

3.3.2. Europos Sąjungos sprendimai ir veiksmai

Kalbant apie ES pastangas kovoje su hibridinėmis grėsmėmis, progresas irgi nebuvo greitas. Pirmas žingsnis, prie kurio prisidėjo ir Lietuvos politikai bei diplomatai, – pasiekti, kad strateginiu lygmeniu ES pripažintų hibridines grėsmes. 2016 metų balandžio mėnesį Europos Komisija (EK) ir ES vyriausioji įgaliotinė užsienio reikalams ir saugumo politikai (VĮ) Federica Mogherini patvirtino komunikatą *Bendra kovos su hibridinėmis / mišriomis grėsmėmis sistema. Europos Sąjungos atsakas*¹⁰¹, kuris tapo kertiniu ES pastangų šioje dokumentu srityje.

Be to, 2016 metų balandžio mėnesio ES komunikate dėl *Saugumo sąjungos sukūrimo* pripažįstama, kad reikia kovoti su hibridinėmis grėsmėmis ir kad svarbu užtikrinti didesnę saugumo srities vidaus ir išorės veiksmų nuoseklumą¹⁰².

2016 metų birželio mėnesį patvirtintoje *Visuotinėje ES užsienio ir saugumo politikos strategijoje* išsamiai aptariamas integruoto požiūrio, siejant ES vidaus atsparumą su jos išorės veiksmis, poreikis ir raginama formuoti sąsajas tarp gynybos politikos ir politikos priemonių vidaus rinkos, pramonės, teisės saugos ir žvalgybos tarnybų veiklos srityse¹⁰³.

2016 metų liepos mėnesį Europos Vadovų Tarybos ir EK pirmininkai bei NATO generalinis sekretorius Varšuvoje pasirašė bendrą deklaraciją, kurioje apibrėžtos septynios konkrečios sritys, įskaitant kovą su hibridinėmis grėsmėmis: ankstyvas perspėjimas / situacijos supratimas; strateginė komunikacija; kibernetinis saugumas; civilinis-karinis pasirengimas ir atsakas¹⁰⁴. 2016 m. gruodžio mėnesį ES ir NATO tarybos pritarė bendram 42 įgyvendinimo pasiūlymų rinkiniui. Beje, dieną prieš NATO aukščiausiojo lygio susitikimą 2018 m. liepos mėn. Europos Vadovų Tarybos pirmininkas, EK pirmininkas ir NATO generalinis sekretorius susitarė dėl naujos Bendros deklaracijos dėl ES ir NATO bendradarbiavimo, kuri taip pat apima bendradarbiavimą, kovojant su hibridinėmis grėsmėmis¹⁰⁵.

¹⁰¹ „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai, (išnaša 34).

¹⁰² European Commission, „Delivering on the European Agenda on Security to Fight Against Terrorism and Pave the Way Towards an Effective and Genuine Security Union“, COM(2016) 230 final, 2016-04-20, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/legislative-documents/docs/20160420/communication_eas_progress_since_april_2015_en.pdf, 2017-12-15.

¹⁰³ 2016 m. birželio 28 d. Vyriausioji įgaliotinė užsienio reikalams ir saugumo politikai F. Mogherini strategiją pateikė Europos Vadovų Tarybai.

¹⁰⁴ NATO, „Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization“, December 05, 2016, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_133163.htm, 2017-12-20.

¹⁰⁵ European Commission, „Joint declaration on EU-NATO cooperation“, 2018-07-10, http://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf.

2016 metų lapkričio mėnesį, priėmusi *Europos gynybos veiksmų planą*, EK pateikė konkrečių iniciatyvų, kuriomis bus prisidedama prie ES gebėjimo reaguoti į hibridines grėsmes stiprinimo: skatinamas tiekimo grandinės gynybos sektoriuje atsparumas ir stiprinamas bendrosios rinkos gynybos sektorius.

Remdamasi Europos gynybos veiksmų planu 2017 metų birželio mėnesį EK įsteigė Europos gynybos fondą, kuriam iki 2020 metų siūloma skirti 600 mln. eurų finansavimą, o po 2020 metų – kasmet po 1,5 mlrd. eurų. Tarp galimų sričių, kurios gali pretenduoti į finansavimą, patenka ir hibridinės grėsmės.

Iš tiesų komunikato *Bendra kovos su mišriomis grėsmėmis sistema. Europos Sąjungos atsakas*¹⁰⁶ patvirtinimas buvo esminis, siekiant visaapimančio priėjimo prie kovos su hibridinėmis grėsmėmis. Pirmą kartą ES pažiūrėjo į grėsmes „holistiškai“ ir aiškiai identifikavo, ką turi padaryti EK, ES išorės veiksmų tarnyba (EIVT) ir valstybės narės. Be to, 2018 m. kovo 22 d. Europos Vadovų Taryba susitarė, kad dėl Salisburiyje įvykusio išpuolio, kai buvo nuuodytas buvęs Rusijos žvalgybos agentas Skripal ir jo duktė, ES turi sustiprinti savo atsparumą cheminėms, biologinėms, radiologinėms ir branduolinėms grėsmėms, taip pat glaudžiau bendradarbiaujant tarp ES ir jos valstybių narių bei NATO¹⁰⁷. Europos Vadovų Taryba taip pat susitarė, kad „Europos Sąjunga ir jos valstybės narės taip pat turėtų toliau stiprinti savo gebėjimus spręsti mišrias grėsmes, įskaitant kibernetinį saugumą, strateginę komunikaciją ir priešišką žvalgybą“, ir paragino EK ir VĮ imtis šio darbo ir birželio mėn. Europos Vadovų Tarybai pateikti pažangos ataskaitą. Kaip to rezultatas, 2018 m. birželio mėn. buvo išleistas *Bendras pranešimas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai ir Tarybai. Atsparumo stiprinimas ir gebėjimų ugdymas sprendžiant hibridines grėsmes*¹⁰⁸. Galiausiai 2018 m. birželio 28 d. Europos Vadovų Taryba susitarė dėl koordinuoto ES atsako į dezinformacijos iššūkius, įskaitant atitinkamus įgaliojimus ir pakankamus išteklius atitinkamoms EIVT strateginių ryšių komandoms, pabrėžė būtinybę stiprinti pajėgumus, keliamus iš išorės kylančioms kibernetinio saugumo grėsmėms, palankiai įvertino EK ketinimą pateikti teisėkūros pasiūlymą, kuriuo siekiama tobulinti informacijos, kuria

¹⁰⁶ Europos Komisija, „Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. Bendra kovos su mišriomis grėsmėmis sistema. Europos Sąjungos atsakas“ (34 išnaša).

¹⁰⁷ European Council, European Council meeting (22 March 2018) – Conclusions, EUCO 1/18, 2018-03-23, <http://www.consilium.europa.eu/media/33457/22-euco-final-conclusions-en.pdf>

¹⁰⁸ European Commission, „Joint Communication to the European Parliament, The European Council and the Council. Increasing resilience and bolstering capabilities to address hybrid threats“, JOIN(2018) 16 final, 2018-06-13, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0016&from=EN>.

skatinama neapykanta ir padaryta teroristinė veikla, aptikimą ir pašalinimą¹⁰⁹.

Pirmas svarbus komunikato *Bendra kovos su mišriomis grėsmėmis sistema. Europos Sąjungos atsakas* numatytas veiksmas – valstybės narės raginamos pradėti tyrimą dėl hibridinių grėsmių, kuriuo siekiama išskirti pagrindines pažeidžiamumo sritis, įskaitant konkrečius hibridinių grėsmių rodiklius, galinčius daryti poveikį nacionalinėms ar Europos masto struktūroms ir sistemoms. 2017 metų viduryje Lietuvos ir dar kelių šalių iniciatyva buvo įkurta Pirmininkaujančios valstybės narės draugų grupė (angl. *Friends of the Presidency*), kuri susitarė dėl nacionalinio hibridinių grėsmių ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis įvertinimo klausimyno.

Savo ruožtu, buvo žengtas rimtas žingsnis supratimo didinimo link – EIVT žvalgybos padalinyje buvo įkurtas ES hibridinių grėsmių analizės ir informavimo vienetas (angl. *EU Hybrid Fusion Cell*). Stiprinant strateginės komunikacijos gebėjimus ir siekiant sustiprinti žiniasklaidos stebėjimą, buvo įkurta Strateginės komunikacijos Rytų kaimynystės šalyse darbo grupė (angl. *East Stratcom Task Force*). 2017 m. gale EK priėmė sprendimą finansuoti vadinamąją Europos strateginių komunikatorių tinklą.

Strateginės komunikacijos Rytų kaimynystės šalyse darbo grupei pavyko nemažai atlikti kovojant su informacinėmis grėsmėmis, tačiau Rusijos veiklą šioje srityje galima ir reikia užkardyti daug didesniu mastu. Šiuolaikinė rizikos analizė ir dideli duomenų įrankiai yra labai svarbūs, norint pasiūlyti tinkamus kovos su veiklomis ir proaktyvių priemonių sprendimus (pvz., kompiuteriai su dideliu duomenų kiekiu). Grupės įgaliojimai ir pajėgumai turėtų būti geriau integruojami į EIVT veiklą ir sprendimų priėmimo procesą. Valstybės narės ir jų atstovai turėtų turėti galimybę parengti darbotvarkę, remti Strateginės komunikacijos Rytų kaimynystės šalyse darbo grupę ir skatinti didesnę jos vaidmenį EIVT. Siekiant didesnio progreso šioje srityje, aštuonios ES valstybės narės paragino EIVT žymiai išplėsti savo veiklą prieš Rusijos propagandą ir skubiai stiprinti Strateginės komunikacijos Rytų kaimynystės šalyse darbo grupės pajėgumus¹¹⁰.

Siekdama gerinti ypatingos svarbos infrastruktūros objektų apsaugą nuo hibridinių grėsmių ir atsparumą joms, EK, bendradarbiaudama su valstybėmis narėmis ir suinteresuotaisiais subjektais, ėmėsi būtinų priemonių, visų pirma pradėjo tartis dėl indikatorių sąvado. Europos gynybos agentūra ėmėsi nustatinėti bendrus pajėgumų ir mokslinių tyrimų trūkumus, kylančius dėl

¹⁰⁹ European Council, European Council meeting (28 June 2018) – Conclusions, Press Release, 2018-06-29, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/29/20180628-euco-conclusions-final/>.

¹¹⁰ Rettman, A., „Mogherini urged to do more on Russian propaganda“, October 20, 2017, <https://euobserver.com/foreign/139573>, 2017-12-19.

energetikos infrastruktūros ir gynybos pajėgumų sąsają. Įgyvendindamos ES jūrų saugumo strategiją ir ES muitinės rizikos valdymo strategiją ir jų veiksmų planus, EK ir VĮ, koordinuodamos veiklą su valstybėmis narėmis, pradėjo nagrinėti būdus, kaip reaguoti į hibridines grėsmes, visų pirma susijusias su ypatingos svarbos transporto infrastruktūros objektais. Valstybės narės, ES žvalgybos analizės centras ir susijusios agentūros šiuo metu nustatinėja grėsmes transporto saugumui ir teikia paramą, kuriant veiksmingas ir proporcingas rizikos mažinimo priemones.

Tarp kitų priemonių, kovojant su hibridinėmis grėsmėmis, pažymėtinos EK pastangos įgyvendinant veiksmų planą dėl teroristų finansavimo. 2017 metais EK pateikė tris pasiūlymus dėl teisės aktų, įskaitant dėl baudžiamųjų sankcijų už pinigų plovimą ir neteisėtus mokėjimus gryniaisiais pinigais, taip pat dėl turto iššaldymo ir konfiskavimo.

VĮ ir EK, koordinuodamos veiklą su valstybėmis narėmis, sukūrė bendrą operatyvinių veiksmų protokolą ir reguliariai vykdo pratybas, kuriomis gerinami strateginio sprendimų priėmimo, reaguojant į sudėtingas hibridines grėsmes, gebėjimai, remiantis krizių valdymo ir integruoto politinio atsako į krizes procedūromis. EK ir EIVT paskelbė *ES Operatyvinių veiksmų protokolą dėl kovos su hibridinėmis grėsmėmis*, kuriame nustatyta koordinavimo, žvalgybos duomenų jungimo ir analizės, informacijos teikimo politikos sprendimų priėmimui, pratybų ir mokymo procesų bei bendradarbiavimo su organizacijomis partnerėmis, visų pirma NATO, seka hibridinės grėsmės atveju. ES scenarijus buvo praktiškai išbandytas 2017 metų rudenį per ES lygiagrečias ir koordinuotas pratybas, kurios vyko sąveikaujant su NATO.

2017 metų balandžio mėnesį grupė ES ir NATO narių, dalyvaujant ES ir NATO atstovams, Suomijoje įkūrė Europos kovos su hibridinėmis grėsmėmis kompetencijų centrą¹¹¹. Centras, įkurtas Baltijos jūros regione, sudaro galimybę Šiaurės ir Baltijos šalims, Lenkijai aktualizuoti kovos su mišriomis grėsmėmis tematiką platesniame kontekste bei atkreipti dėmesį į Baltijos jūros regiono saugumo iššūkius.

ES toliau tęsė neformalų dialogą ir stiprino bendradarbiavimą bei veiklos koordinavimą su NATO informuotumo apie padėtį, strateginių komunikacijų, kibernetinio saugumo ir krizių prevencijos bei atsako į jas, kovojant su hibridinėmis grėsmėmis, srityse (aišku, gerbiant įtraukties principus ir abiejų organizacijų sprendimų priėmimo proceso savarankiškumą – politinių „jau-

¹¹¹ „Lietuva dalyvaus kuriant Europos kovos su mišriomis grėsmėmis kompetencijos centrą“, *15min.lt*, 2017-04-11, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-dalyvaus-kuriant-europos-kovos-su-misriomis-gresmemis-kompetencijos-centra-56-782158>, 2017-12-20.

trumų“, plėtojant bendradarbiavimą, netrūksta abiejose organizacijose). Skatinant ES ir NATO bendradarbiavimą, pasitarnauja jau minėtas Europos kovos su hibridinėmis grėsmėmis kompetencijų centro įkūrimas.

2017 metais, greta NATO pratybų CMX, ES vykdė lygiagrečias ir koordinuotas pratybas (angl. *Paralleled and Coordinated Exercises*, sutr. *PACE*), o 2018 metais ES ėmėsi vadovaujamojo vaidmens. Kaip ir NATO CMX, hibridiniams elementams per scenarijų turėtų būti skiriamas didžiulis dėmesys. *PACE* buvo labai geras pirmasis žingsnis, bet ES ambicija – bendros pratybos su realiu scenarijumi pradžia bent hibridinių ir kibernetinių grėsmių srityje.

Stiprėjant Rusijos propagandiniams veiksams Ukrainoje, grupė ES ir NATO šalių įkūrė Ukrainos draugų grupę (angl. *Friends of Ukraine*), kurioje keičiamasi informacija, bet kartu tai ir platforma, kuriamos komunikacinės veiklos, kampanijos, padedančios Ukrainos klausimą išlaikyti tarptautinėje darbotvarkėje.

Išvados

Nepaisant to, kad hibridinio ar asimetrinio karo fenomenas yra žinomas nuo seno, o 2014 m. Rusijos intervencija Ukrainoje iš naujo aktualizavo teorinius jo svarstymus, sutarimas dėl hibridinių grėsmių apibrėžimo teoriniu lygmeniu dar nepasiektas. Tęsiasi ir pats diskursas, ar iš viso terminas „hibridinis“ nėra klaidinantis ir atitinka šiuolaikinės karybos realijas. Darbe pateikta teorinio diskurso apžvalga leido suformuluoti pagrindinius hibridinio karo elementus, jo išraiškas, tačiau tolesnių tyrimų reikalauja atsakymai į klausimus, kiek plačiai turėtų būti imamas grėsmių, priskiriamų hibridinėms, spektras, kada jau susiduriame su hibridiniu karu, o kada tik – atskirų hibridinių įtakų veikimu. Straipsnio autoriai nekėlė tikslo išspręsti šiuos teorinius (o tuo pačiu ir praktiniam lygmeniui įtaką darančius) aspektus ir didesnis dėmesys buvo skiriamas praktinei Lietuvos, Europos Sąjungos ir NATO veiksmų, reaguojant į hibridines grėsmes, apžvalgai ir įvertinimui. Vykstantys debatai dėl hibridinio karo ir grėsmių turinio yra svarbūs, iš naujo aktualizuojant (ne)saugumo situaciją Europoje bei plėtojant gebėjimus atpažinti hibridines grėsmes, bei, ypač praktinių priemonių, kaip nuo jų apsiginti (tapti atspariems) paieškai tiek nacionaliniu, tiek viršnacionaliniu lygmeniu.

Baltijos jūros regiono saugumą ir toliau lemia tebesitęsianti Rusijos Vakarų karinės apygardos militarizacija, jos užsienio ir saugumo politikos aktyvumas ir agresyvumas, pasiryžimas atkurti savo įtakos zoną regione bei troškimas zonuoti Vakarų silpnumą. Vykstant Rusijos agresijai Ukrainoje,

akivaizdžiai matome, kad Rusija vis intensyviau investuoja į nekarines priemones savo tikslams siekti regione, į kurį patenka ir Baltijos šalys. Tai apima kultūros politiką, informacines ir kibernetines atakas, socialinio nepasitenkinimo skatinimą, destruktivią diplomatiją, istorijos perrašinėjimą, šantažo politiką ir t. t. Hibridinės įtakos (pirmiausiai informacinėje erdvėje) yra tiesiogiai nukreiptos į tikslines grupes skirtingose šalyse, o jų naudojimas tik intensyvėja. Nėra objektyvių priežasčių teigti, kad Rusijos pasirinkta hibridinio veikimo strategija ir taktika kistų trumpuoju ar vidutiniu periodu.

Apžvelgus Lietuvos situaciją, aiškiai galima matyti, kad Rusijos keliamos hibridinės grėsmės yra aktualus saugumo iššūkis, kuriam yra reikalingi kompleksiški sprendimai. Nacionaliniu lygmeniu būtina tęsti koordinavimo stiprinimą. Lietuva tik kuria kovos su hibridinėmis grėsmėmis koordinavimą, nors jau pradėtos iniciatyvos, stiprinančios informacinį saugumą (tiesioginės propagandos ribojimas, informacijos apie propagandą ir hibridines grėsmes sklaida Lietuvos portaluose), neigiamos ir destruktivios informacijos monitoringas už strateginę komunikaciją atsakinguose Lietuvos institucijų padaliniuose (Krašto apsaugos ministerija, Lietuvos kariuomenė). Būtų tikslinga perimti kitų valstybių patirtį, kurios skiria nemažai dėmesio informacinių grėsmių valdymui ir siekia numatyti kovą su jomis strateginiuose dokumentuose. Lietuvos atveju irgi būtų aktualu dezinformaciją ir kitas hibridines grėsmes kodifikuoti nacionalinio saugumo dokumentuose, kurti atsakingas institucijas, kurios imtųsi sistemingos kovos su hibridinėmis (pirmiausiai informacinėmis) grėsmėmis. Kuriant naujas institucijas, atsakingas už informacinį saugumą, labai svarbi yra politinė valia ir sutarimas tarp pagrindinių politinių jėgų, kad būtų užtikrinti pakankami žmogiškieji resursai, biudžeto dotacijos ir tinkamas darbų pasidalijimas.

Kaip rodo Lietuvos atvejis, atsparumo stiprinimas nacionaliniu lygmeniu vyksta gana sėkmingai, bet tai tik ilgo proceso pradžia. Lietuvos Vyriausybei reikia ir toliau stiprinti pasirengimą atremti hibridines grėsmes, pritaikyti prie naujų realijų krizių valdymo sistemą, kad ji apimtų ir hibridinius scenarijus, koordinuoti visų be išimties institucijų veiklą, stiprinti visuomenės įtraukimą į atsaką hibridinėms grėsmėms, stiprinti Lietuvos institucijų pastangas informaciniame fronte. Iššūkiai, laukiantys Lietuvos, verčia stiprinti valstybės stuburą ir neleidžia galvoti, kad tai – laikina ir kažkaip praeis.

Svarbus aspektas – rinkimų ir politinės sistemos apsauga. Lietuvos situacija čia nėra unikali. Vis daugiau šalių supranta, kad pralaimėjus kovą dėl pačios demokratijos apsaugos, neužtikrinus demokratinės sistemos, laisvo žmonių pasirinkimo, ateityje bus sunkiau galvoti apie apsaugą nuo hibridinių grėsmių plačiau.

Kitas svarbu aspektas – visuomenės įtraukimas. Nenuspėjamumas, neapibrėžtumas padaro hibridines grėsmes daug sudėtingiau atpažįstamas paprastiems piliečiams, todėl valstybės elitui, taip pat ir žiniasklaidai, tenka sudėtinga užduotis kuo aiškiau tai išaiškinti, siekiant stiprinti visuomenės atsparumą joms. Reikia remti informacinį pliuralizmą, investuoti į pilietinio sąmoningumo stiprinimą per švietimą bei kultūrą (laisva, žingeidi ir išsilavinusi visuomenė neužkibs ant tokio lengvai atpažįstamo „jauko“; save susivokusi bendruomenė pajėgs kritiškai vertinti priešiškų jėgų veikimą), skatinti kovą su korupcija, energetinę diversifikaciją, investuoti į greitą reagavimą į bet kokią pasklidusią dezinformaciją.

Supratimas tarp ES ir NATO šalių apie Rusijos hibridinius veiksmus didėja, vis daugiau sprendimų priėmėjų pripažįsta hibridinių grėsmių fenomeno egzistavimą, bet nepaisant didėjančio supratimo apie Rusijos veiksmus, stokojama bendro aukščiausio ES ir NATO politinio įsipareigojimo rimtai su tuo kovoti. Šis klausimas turi iškilti į dienotvarkių prioritetus. Tačiau ne tik politinė parama ir supratimas yra svarbu. Reikia investuoti į rimtas technines ir intelektualias priemones stebėti hibridines grėsmes, jas analizuoti, paneigti melą ir dezinformaciją informacinių atakų atveju, kurti rimtas kovos su hibridinėmis grėsmėmis strategijas.

Būtinios koordinuotos ES ir NATO kontrapriemonės. ES ir NATO pareigūnų susitikimai, dalinimasis naratyvais ir t. t. vyksta, tačiau tai turi būti daroma sistemingiau. Idealiu atveju galėtų atsirasti bent jau neformali koordinacinė ES ir NATO šalių ekspertų bendruomenė, kuri nuolatos keistųsi informacija, patyrimu.

Aišku, norint reaguoti į netikėtumus – o hibridinės grėsmės ir pasižymi tuo, – NATO sprendimų priėmimas turi būti spartesnis. NATO karinių pajėgų vadui (angl. *Supreme Allied Commander Europe*, sutr. SACEUR) turi iš anksto suteikti įgaliojimus inicijuoti karinius pasirengimus ir reagavimą.

ES ir NATO formatuose rimtai kalbama apie atsparumo stiprinimą, tačiau reikia galvoti, kaip būtų galima suderinti šiuos procesus. NATO jau pradėjo įgyvendinti Varšuvos aukščiausiojo lygio susitikimo sprendimus dėl 7 bazinių civilinių reikalavimų. ES lygiu kol kas tik kalbama apie nacionalinius įvertinimus hibridinių grėsmių srityje. Šioje srityje taip pat būtinas didesnis koordinavimas.

Iki šiol padaryti veiksmai padėjo svarius pamatus tarpinstituciniam ir viršnacionaliniam kovos su hibridinėmis grėsmėmis mechanizmui, tačiau jo veiksmingumas, priemonių tikslingumas ir suderinamumas išlieka ateities diskusijų objektu. Lietuvai, kaip ir kitoms labiausiai Rusijos hibridinių įtakų

grėsmes patiriančioms valstybėms, svarbu išlaikyti tarptautinės bendruomenės dėmesį šiam klausimui.

Supratimas tarp specialistų, tarp politinių lyderių apie Rusijos hibridinius veiksmus didėja, tačiau turime nuolatos plėsti supratimą, turime keistis patyrimu. Hibridinė gynyba – tai ne statinė konvencinė gynyba apkasais. Turime gilinti žinias apie naujus metodus ir priemones. Kitas aspektas – turime plėsti ES ir NATO visuomenių supratimą apie hibridinius veiksmus. Išplauti vertybinį pamatą, skatinant antimigrantines nuotaikas, nėra sunku. Žymiai sunkiau yra atstatyti pasitikėjimą valstybės institucijomis.

2018 m. vasara